

KRIMINOLOGISKA INSTITUTIONEN

Kvinnor och narkotika

Användning och reaktioner under tre decennier

C-uppsats i kriminologi
Vårterminen 2005
Anna Ljungsten

SAMMANFATTNING

Under de senaste tre decennierna har man från forskningshåll börjat intresserat sig för de kvinnliga avvikarna, något som länge ignorerades. Kvinnornas antal och andel av narkotikamissbruket och deras antal och andel av kriminaliteten har historiskt varit väldigt låg. En del forskare befarade att kvinnornas narkotikaanvändning skulle öka i takt med att könsrollerna i samhället förändrades.

Syftet med denna uppsats har varit att studera kvinnors narkotikautveckling i form av de kvinnliga narkotikaanvändarna och reaktionerna mot narkotikabrott, för att se om någon förändring skett under de senaste cirka 30 åren. Vid denna undersökning har även viss jämförelse med männens antal och andelar av de berörda områdena tagits med.

Undersökningen har genomförts med en kvantitativ metod där uppgifter om reaktionerna på narkotikabrottsligheten har undersökts genom den officiella brottsstatistiken. Uppgifterna som speglar narkotikaanvändningen har inhämtats från olika undersökningar som myndigheterna genomfört, där kvinnor finns representerade.

Resultaten visar att antalet kvinnor och antalet män som lagförts för narkotikabrott har ökat kraftigt sedan mitten av 1970-talet, den tydligaste ökningen har skett efter år 1993. Den procentuella ökningen från ursprungsnivåerna har varit ganska likartad mellan könen, men nivåskillnaderna mellan könen är stora, kvinnornas andel av lagföringarna har legat på cirka 14 procent. Antalet kvinnor och män som döms och intas i fängelse enligt Narkotikastrafflagen har procentuellt sett ökat ganska jämnt, men männens nivåer är högre än kvinnornas.

Andelen som brukat narkotika har sjunkit sedan början av 1970-talet, men om man ser ur en tioårsintervall har andelen som brukat narkotika ökat. De resultat som kan tolkas som att ett mer regelbundet bruk förekommer följer ofta samma mönster som för dem som brukat narkotika, men ligger på en lägre nivå. Då andelen som brukat narkotika är högre än andelen som regelbundet brukar narkotika, kan man sluta sig till att en stor del av dem som använt narkotika enbart brukat i ett experimentellt syfte. Vid en jämförelse mellan könen ser utvecklingen likartad ut, men männens andel som brukat, regelbundet brukar eller experimenterat med narkotika är högre, förutom vid skolundersökningarna i årskurs 9 då både flickorna och pojkarna uppvisar en likartad nivå. Antalet kvinnliga tunga missbrukare har däremot ökat sedan slutet av 1970-talet, medan andelen tunga kvinnliga missbrukare legat konstant vid de undersökta tillfällena.

1. INLEDNING	1
1.1. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR.....	2
1.2. AVGRÄNSNING	3
1.3. TIDIGARE FORSKNING	3
2. METOD	5
2.1. UPPGIFTER OM NARKOTIKAANVÄNDNINGEN.....	5
2.2. UPPGIFTER OM REAKTIONER PÅ NARKOTIKABROTT	6
2.3. RELIABILITET/VALIDITET	7
2.4. DEFINITIONER	8
2.5. MÖRKERTAL/VERKLIG BROTTSLIGHET	9
2.6. ANDRA FAKTORER SOM KAN PÅVERKA STATISTIKEN	10
3. TEORI	10
3.1. KÖN/GENUS	11
3.2. KÖNSSKILLNADER I DET NARKOMANA LIVET/BETYDELSEN AV KÖN.....	11
3.3. FEMINISTISKA TEORIER	11
3.3.1. Könsroller och den feminina ideologin.....	13
3.3.2. Kontroll.....	14
3.3.3. Maskulinitetsteori.....	14
3.4. DE ”VANLIGA” TEORIerna	15
3.5. HUR MAN UPPLEVER DROGEN – PÅVERKAR ENS FORTSATTA ANVÄNDANDE	16
4. RESULTAT	16
4.1. KVINNORS NARKOTIKAANVÄNDNING	16
4.1.1. Skolelever i årskurs 9	17
4.1.2. Ungdomar i åldern 16-24 år	19
4.1.3. Personer i åldern 15-75 år.....	24
4.1.4. De tunga missbrukarna.....	25
4.2. REAKTIONER MOT NARKOTIKABROTT UNDER ÅREN 1975-2003.....	25
4.2.1. Personer lagförda för narkotikabrott.....	26
4.2.2. Personer dömda till fängelse och intagna i anstalt.....	29
5. SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION	31
6. KÄLLFÖRTECKNING	39

Bilagor

Diagram

Diagram 1.	Flickors narkotikaanvändning presenterad i procent. 1971-2003.	18
Diagram 2.	Andelen flickor som fortfarande använder narkotika och andelen som använt narkotika den senaste månaden. 1971-2003.	19
Diagram 3.	Andelen flickor/unga kvinnor som använt narkotika. 1994-2003.	20
Diagram 4.	Andelen unga kvinnor som prövat narkotika och andelen som använt narkotika de senaste 12 månaderna. 1994-2003.	21
Diagram 5.	Andelen flickor och unga kvinnor som prövat narkotika och som använt narkotika den senaste månaden respektive senaste 30 dagarna. 2003.	22
Diagram 6.	Andelen unga vuxna som prövat narkotika, fördelat på kön och ålder. 2003.	23
Diagram 7.	Andelen personer i åldern 15-75 år som prövat narkotika. Glidande treårsmedelvärden. 1988-2000.	24
Diagram 8.	Uppskattning av det totala antalet tunga missbrukare i Sverige. 1979-1998.	25
Diagram 9.	Antal personer lagförda för narkotikabrott. 1975-2003.	26
Diagram 10.	Antal kvinnor lagförda för narkotikabrott. 1975-2003.	27
Diagram 11.	Andel kvinnor lagförda för narkotikabrott. 1975-2003.	28

Tabeller

Tabell A.	Andel personer lagförda för narkotikabrott som huvudbrott, av respektive köns totala antal lagföringar. 1998-2003.	28
Tabell B.	Till fängelse dömda och intagna i anstalt, enligt Narkotikastrafflagen som huvudbrott. 1975-2003.	30
Tabell C.	Till fängelse dömda och intagna i anstalt. 1975-2003.	30

1. INLEDNING

Under det förra seklet ökade narkotikamissbruket kraftigt i Sverige. Vid år 1939 kände myndigheterna till cirka 70 narkotikamissbrukare i landet, redan under mitten av 1960-talet hade denna siffra ökat till några tusen missbrukare, en siffra som kom att stiga under resterande del av århundradet. Samtidigt som narkotikamissbrukarna ökade i antal förändrades även synen på narkotika, från att ha setts som en medicinsk fråga började man se den som ett problem av social karaktär och en fråga som berörde hela samhället. Man insåg mer och mer att narkotikan var både skadlig och beroendeframkallande.¹

Men vad avses då med narkotika? ”Narkotika, det är sådant som alla hört talas om, som alla hört något förfärligt om, som alla vet något om – men som ändå är svårdefinierbart. Fienden finns där, men är svår att avgränsa.”² I Sverige har vi igenom Narkotikastrafflagens (1968:64) 8 § och Lag (1999:43) om kontroll av narkotikas 1 §, definierat vad som ska avses med narkotika. Med narkotika avser man ”läkemedel eller hälsofarliga varor med beroendeframkallande egenskaper eller euforiserande effekter eller varor som med lätthet kan omvandlas till varor med sådana egenskaper eller effekter och som

1. på sådan grund är föremål för kontroll enligt en internationell överenskommelse som Sverige har biträtt, eller
2. av regeringen har förklarats vara att anse som narkotika enligt lagen. Lag (1999:43)”³

I Sverige har vi från och med den 1 april 1999 en lag som gör det möjligt att förbjuda hälsofarliga varor, Lag (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor. Lagen har till funktion att användas i de fall olika varor inte omfattas av narkotikastrafflagen eller Lag (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel och inte heller har blivit godkända som läkemedel inom den Europeiska Unionen. Vilka varor som anses hälsofarliga avgör Sveriges regering.⁴

För att hantera den legala verksamheten med läkemedel som är narkotikaklassade krävs tillstånd från Läkemedelsverket som fungerar både som tillstånds- och tillsynsmyndighet för

¹ Byqvist (1997), s. 16

² Christie & Bruun (1985), s. 67

³ Narkotikastrafflag (1968:64), 8 §

⁴ Hämtat från http://www.mpa.se/lakemedelsnara/missbruk/narkotika/narkotika_allman.shtml

dessa frågor.⁵ Statens folkhälsoinstitut har fått i uppdrag av regeringen att bedriva tillsyn och klargöra eventuella behov av att narkotikaklassificera varor som inte anses vara läkemedel.⁶

Länge ignorerade man från forskningshåll de kvinnliga användarna av narkotika, vilket innebar att de teorier som utvecklades oftast inte tog någon hänsyn till kvinnor. Under de senaste decennierna har man börjat intressera sig mer och mer för de kvinnliga brottslingarna. En del forskare förutspådde att de kvinnliga användarna av narkotika skulle öka dramatiskt i takt med att samhället förändrades (läs könsrollerna förändrades).⁷

1.1. Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att se om dessa farhågor har besannats, har de kvinnliga missbrukarna/brukarna av narkotika ökat och ökar de i så fall i en sådan takt att de snart är i kapp de manliga missbrukarnas/brukarnas nivåer? Vid ett ökat missbruk/bruk eller en ökad hantering av narkotika borde antalet lagföringar för narkotikabrott bland kvinnorna ha ökat, vilket jag genom att se till lagföringsstatistiken vill kontrollera. Frågeställningarna som valts, presenteras inte i någon rangordning, utan delas enbart upp i nedanstående underrubriker.

Frågeställningarna som behandlar flickor/kvinnors "användande" av narkotika blir således:

Är flickors/kvinnors användande av narkotika främst av experimentell karaktär?

Har andelen flickor/kvinnor som brukat narkotika förändrats under åren 1971-2004?

Har andelen flickor/kvinnor som brukar narkotika mer regelbundet (missbrukar) förändrats under åren 1971-2004?

Har antalet respektive andelen flickor/kvinnor som är tunga missbrukare (beroende) av narkotika förändrats sedan den första utredningen om narkotikamissbrukets omfattning (UNO-79)?

Då många av undersökningarna om narkotikabruk/-missbruk inte anger *antalet* användare, utan enbart anger om *andelen* användare ökat eller minskat, har jag i mina frågeställningar beaktat detta. Vissa jämförelser kommer att göras med männen för att se om en eventuell ökning i användandet av narkotiska preparat förekommer bland både kvinnorna och männen under samma tidsperiod.

⁵ A a

⁶ Hämtat från http://www.fhi.se/templates/Page____1605.aspx

⁷ BRÅ (1999), s. 7, Lander (2003), s. 78

Frågeställningarna som behandlar "reaktionerna" mot flickor/kvinnors narkotikabrott blir således:

Har antalet kvinnor som lagförts för narkotikabrott ökat under åren 1975-2003?

Har andelen kvinnor som lagförts för narkotikabrott ökat under åren 1975-2003?

Ökar antalet kvinnor som lagförs för narkotikabrott i snabbare takt än antalet män som lagförs för narkotikabrott, under åren 1975-2003?

1.2. Avgränsning

Det är vanligt att skilja mellan bruk och missbruk av narkotika. I Sverige är all icke-medicinsk hantering av narkotika olaglig.⁸ Detta får till konsekvens att allt bruk (men något undantag) är en form av missbruk.⁹ Uppsatsen har inte för avsikt att inrikta sig på den legala användningen av narkotika. Huruvida denna användning delvis finns representerad i undersökningen är svårt att svara på då man inte kan avgöra om någon som angett att de använt narkotika, har använt sig av illegala eller legala preparat. När man delar in narkotikamissbruket, sker det oftast genom vilken drog som används.¹⁰ Denna studie kommer inte att ta upp vilken drog som används, utan enbart se till om ett missbruk/bruk av narkotika har förekommit. Inte heller kommer uppsatsen att försöka utvärdera den svenska narkotikapolitiken på något sätt.

1.3. Tidigare forskning

Vid tidigare studier har man oftast inte haft något specifikt fokus på kvinnor, vilket beror på att andelen kvinnliga brottslingar varit väldigt låg.¹¹ Somliga studier som genomförts har inte haft någon uppdelning på kön, utan enbart redovisat sina resultat som en "samlad klump" av personer. Detta förefaller mycket märkligt då det inte kan anses oviktigt att även se till variabeln kön, då det ofrånkomligen verkar finnas en skillnad mellan könen i både narkotikabrottslighet och vid användning av narkotika. Den forskning som inkluderar variabeln kön, eller helt inriktar sig på kvinnor, behandlar ofta bara vägen in eller ur missbruket eller varför kvinnor inte missbrukar.

⁸ CAN (2004), s. 73

⁹ Christie & Bruun (1985), s. 71 f.

¹⁰ Bejerot (1988), s. 60

¹¹ Abbott & Wallace (1988), s. 263

Vid en intervjuundersökning av 1 000 tonårsflickor i USA, fann Konopka (1976) att den viktigaste anledningen till att de använde droger var för att de ville försöka fly från sina problem. De svårigheter man sökte fly i från var främst problem som de hade med sina föräldrar. Även andra undersökningar visar att flickor är mer sårbara för konflikter i hemmet än pojkar. En orsak skulle kunna vara att flickor i större utsträckning än pojkar använder sig av droger för att kunna hantera att deras föräldrar antingen är avvisande eller är alldeles för kontrollerande mot dem.¹² Anderssons (1991) studie vid Maria Norra Ungdomsenhet i Stockholm, av missbrukande flickor visade samma mönster. De flesta av flickorna som använde sig av droger hade någon form av familjeproblem eller befann sig i konflikt med sina föräldrar.¹³ Även Fridell (2002) fann vid en jämförelse mellan olika forskningsresultat, att kvinnorna i större utsträckning än männen, haft olika problem i form av konflikter i familjen under uppväxtåren, de hade "fler och allvarigare psykiska störningar, lägre sysselsättningsgrad, börjat använda droger tidigare" med mera.¹⁴ Samma mönster framträder om man ser till de tunga missbrukarna, då de i större utsträckning än andra haft olika problem. Det kan handla om att de kommer från fattiga hem, att det funnits konflikter inom familjen, psykiska eller fysiska problem är inte ovanliga, liksom problem av olika slag under skoltiden.¹⁵

Studier av varför kvinnor inleder ett missbruk, visar att de allra flesta av kvinnorna hade introducerats till missbruket genom män, till exempel den som de är gift med.¹⁶ Ett skäl till att kvinnor stannar kvar i missbruket kan vara att de inte anser att det är mödan värt att lämna missbruket, då de har brutit mot den stereotypa bilden av en kvinna.¹⁷ Det finns även forskare som fokuserat på rent biologiska förklaringar till varför kvinnor begår brott, det vill säga att kvinnors brottslighet går att förklara om man ser till de hormonella förändringar som sker under menstruationscykeln.¹⁸ Det vore intressant att se om de biologiska förklaringarna även inkluderar missbruk inom sin förklaringsmodell, eller om den enbart förklarar varför vissa individer begår brott. Visserligen är narkotikahanteringen till stor del kriminaliserad, vilket innebär att befattnings med narkotika är ett brott i sig, vilket skulle kunna få till följd att till exempel bruk av narkotika skulle kunna förklaras, med hjälp av denna teori.

¹² Konopka (1976), s.

¹³ Andersson (1991), s. 131

¹⁴ Fridell (2002), s. 145 ff.

¹⁵ Tham (2003), s. 15

¹⁶ Andersson (1991), s. 123 f.

¹⁷ A a, s. 126

Bland de mer nytgivna resultaten kan man finna en artikel från European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA). De publicerade under våren en artikel där de menade att det fanns tecken som tydde på att nivåskillnaderna mellan mäns och kvinnors narkotikabruk höll på att minska, framförallt bland skolelever.¹⁹

2. METOD

Den diskurs jag avser att undersöka är narkotikadiskursen. Enligt Lander (2003) finns det inom narkotikadiskursen fyra olika centrala fält: "ett behandlingsfält, ett straff- och kontrollfält, ett drogpolitiskt fält och ett vetenskapligt fält."²⁰ Enligt min uppfattning befinner sig även narkotikaanvändningen inom denna diskurs. De delar av diskursen som kommer att undersökas är användningen av narkotika och straff- och kontrollfältet i form av reaktionerna mot narkotikabrott. Undersökningen kommer att genomföras med en kvantitativ metod.

2.1. Uppgifter om narkotikaanvändningen

Uppsatsen kommer att behandla hur stor andel av flickorna/kvinnorna som använt sig av narkotika och om detta verkar ha varit en engångsföreteelse eller om det är något som har skett mer regelmässigt. För att undersöka detta genomförs en kvantitativ beskrivning, där de undersökningar som gjorts om skolelever i årskurs 9, de telefonintervjuer som genomförts med 16-24 åringar, undersökningar av befolkningens (16-75 år) narkotikavanor och UNO- och MAX-undersökningarna, sammanställs. Genom att se till dessa källor förväntar jag mig att kunna se hur stor andel som har använt sig av narkotika och genom att se till hur många som fortfarande använder respektive använt narkotika den senaste månaden, få en bild av det regelbundna bruket. UNO- och MAX-undersökningarna används för att spegla det tunga missbruket.

Skolundersökningarna i årskurs 9, kan användas för att få en uppskattning om hur utvecklingen av ungdomars användning av narkotika ser ut.²¹ För att få en bild av hur bruket respektive det regelbundna bruket ser ut för lite äldre ungdomar, det vill säga unga vuxna,

¹⁸ Abbott & Wallace (1988), s. 261

¹⁹ Hämtat från

<http://www.emcdda.eu.int/index.cfm?fuseaction=public.Content&nNodeID=875&sLanguageISO=EN>

²⁰ Lander (2003), s. 296

²¹ Tham (1996), s. 182

används resultaten från de telefonintervjuer som gjorts med personer i åldern 16-24 år. För att få kunskap om den vuxna befolkningens narkotikavanor används de besöksintervjuer som gjorts med ett urval av befolkningen i åldern 16-75 år. När studier som dessa genomförs kan man inte vara säker på att deltagarna svarar helt sanningsenligt, då de kanske inte minns eller inte vill berätta om sina erfarenheter. Risken att de inte vill berätta om sina erfarenheter kan minimeras genom att låta deltagarna vara anonyma, vilket skolundersökningarna gör.²² En nackdel med dessa undersökningar är frågorna som behandlar om en person någon gång prövat narkotika, vilket innebär att man inte kan svara på vid vilken tidpunkt de som bruket skett. Man kan bara se resultaten som en livstidsprevalens, det vill säga att de någon gång har använt sig av narkotika.

Case-findingsundersökningarna (UNO-79, UNO-92 och MAX-98) är undersökningar som inventerat hur många tunga narkotikamissbrukare som under en viss tid varit i kontakt med olika myndigheter eller institutioner. Fördelen är att man på detta sätt får en ganska god uppskattning om vilken utbredning och utveckling det tunga narkotikamissbruket har, då de flesta av de tunga narkomanerna är kända av myndigheterna. Nackdelen är man genom denna metod inte får någon kontroll över hur många som verkligen ”missbrukar” narkotika – risken är att man missar de lätta missbrukarna och framförallt de som inte har några sociala problem.

2.2. Uppgifter om reaktioner på narkotikabrott

Med reaktioner avses i detta sammanhang, hur stort antal och andel personer som lagförs för narkotikabrott i Sverige. För att kunna undersöka detta används lagföringsstatistiken för narkotikabrott som producerats i Sverige. Eftersom man har redovisat statistik över hur många som lagförs för narkotika varje år sedan 1975²³, känns det naturligt att utgå från detta år och sedan göra undersökningen fram till den senaste officiella narkotikabrottstatistiken som finns tillgänglig.

Detta innebär att uppsatsen grundar sig på sekundärdata, det vill säga befintlig data som har samlats in av någon annan.²⁴ När ett reaktionsmått som detta används, bör man vara medveten om vilka problem som finns då statistiken främst kan sägas spegla vilka insatser som gjorts

²² Hvitfeldt et al. (2004), s.79

²³ BRÅ (2004c), s. 5

²⁴ Jupp et al. (2003), s. 57 f., Befring (1994), s. 65 f.

inom rättsväsendet.²⁵ Denna uppsats använder lagföringsstatistiken som ett mått för att undersöka olika grupper [i form] av kvinnor och män, och huruvida reaktionerna utvecklats olika, varför detta problem inte uppstår, då dessa insatser rimligtvis måste ”drabba” båda könen. Genom att se till statistiken kan man inte få fram några exakta antal för hur många personer som använder sig av narkotika i landet, men man kan se trender över tiden.²⁶ När man använder sig av statistik bör man tänka på att det inte är någon exakt sanning, det vill säga att man kan finna skillnader i olika statistiska källor, då man valt att ta med olika uppgifter. Vissa presenterar till exempelvis alla som dömts för något slags narkotikabrott, medan andra valt att endast presentera dem som dömts enligt Narkotikastrafflagen.

2.3. Reliabilitet/Validitet

Det finns en god reliabilitet när det ”sökta” resultatet upprepas, när en annan forskare vid ett annat tillfälle genomför en analys av materialet.²⁷ Reliabiliteten avser alltså vilken grad av precision man har vid sin mätning eller om det förekommer några mätfel. Frågan som forskare ska ställa sig är om alla tänkbara mätfel minimerats och ”till vilken grad som mätresultaten är stabila och precisa.”²⁸ Denna uppsats grundar sig på sekundärdata, vilket innebär att de som samlat in uppgifterna i största möjliga mån redan försökt reducera mätfelen. Denna uppsats har god reliabilitet då någon annan skulle kunna få fram samma resultat genom att använda sig av det tillgängliga datamaterialet.

Med validitet menas om det som avses mätas är det som faktiskt mäts.²⁹ Vid en analys som denna bör därför hänsyn tas till att statistiken inte ger fullständiga resultat för hur många som begår narkotikarelaterade brott varje år, då det finns ett okänt mörkertal. Det som denna uppsats mäter är enbart de uppgifter som framkommer i den officiella statistiken och de undersökningar som gjorts på området. Det som redovisas i statistiken i form av lagförda personer, är ett resultat av polisens och tullens verksamhet.³⁰ Dessa insatser kan ha varierat från år till år, vilket skulle få till resultat att antalet lagförda för narkotikabrott kan skifta från år till år, beroende på graden av insatser som bedrivits på området. Även om det faktiska antalet narkotikabrott inte framkommer av statistiken och undersökningarna, kan troligtvis

²⁵ Tham (2003), s. 9

²⁶ BRÅ (1994), s. 6

²⁷ Djurfeldt (2003), s. 108

²⁸ Befring (1994), s. 61

²⁹ Djurfeldt (2003), s. 108

³⁰ BRÅ (2004b), s. 5

ändå en tämligen rättvisande bild av narkotikabrottens utveckling kunna uppskattas. För narkotikaanvändningen gäller samma sak, då man inte genom de olika studier som gjorts får fram den faktiska nivån, då det alltid finns olika felkällor. Trots detta kan man få fram utvecklingstrender genom att undersöka dessa uppgifter. Detta innebär att undersökningen får en godtagbar validitet.

2.4. Definitioner

Med en *lagförd person* avses någon som av en åklagare eller en domstol bedömts vara skyldig till ett brott, under ett specifikt år. Detta innebär att en person kan ingå i statistiken flera gånger under ett och samma år, om denna lagförts vid flera tillfällen under samma tidsperiod.³¹

Med *faktisk brottslighet* avses all brottslighet som begås, oavsett om den kommer till myndigheternas kännedom eller inte. Detta innebär att statistiken inte visar den faktiska narkotikabrottsligheten, men man kan få en bild av dess struktur.³²

Med *brottslighetens nivå* avser man det faktiska antalet brott som begås under ett visst tidsintervall.³³

Brukare/Missbrukare/Beroende – vad är skillnaden? I Sverige är allt användande av narkotika som inte är medicinskt motiverat, att anse som ett missbruk.³⁴ Enligt Goldberg (2005) är det nödvändigt att skilja på ett illegalt bruk av narkotika från ett missbruk av narkotika. Att placera dem båda i samma fack vore mycket onyanserat. Det är vanligt att istället göra en åtskillnad mellan bruk och missbruk.³⁵

Ramström (2004) menar att man skiljer på om en person är brukare, missbrukare eller beroende. Han menar att "Vid missbruk orsakar individen sig själv eller andra fysiska, psykiska eller sociala skador genom användandet av drogen. Vid missbruk är användandet inte kontinuerligt och individen har viss kontroll och kan periodvis hålla upp." Detta missbruk övergår till ett beroende när man tvångsmässigt måste använda sig av narkotika för att uppnå en "frekvent och kontinuerlig berusning".³⁶

Min uppfattning är att någon som enbart prövat narkotika, inte kan anses vara en missbrukare, utan kan enbart klassificeras som en *brukare*. De som i olika undersökningar angett att de

³¹ BRÅ (2004a), s. 137

³² BRÅ (2004b), s. 5

³³ Hämtat från http://www.bra.se/extra/pod/?module_instance=4&action=pod_show&id=11

³⁴ CAN (2004), s. 73

³⁵ Goldberg (2005), s. 21 f.

³⁶ Ramström (2004), s. 26

använder narkotika eller har använt narkotika den senaste månaden/året, skulle enligt Ramströms (2004) definition kunna kallas *missbrukare*. En annan definition på dessa personer skulle kunna vara *regelbundna brukare*. Problemet är att det inte går att utläsa ur datamaterialet hur kontinuerligt personerna använder narkotika och huruvida de har någon kontroll över sitt missbruk eller inte, bortsett från det tunga missbruket. Detta medför att jag valt att klassificera dessa personer som regelbundna brukare. UNO- och MAX-undersökningarna klassificerade *tungt missbruk* som ”alla personer med injektionsmissbruk tillsammans med alla personer med dagligt eller nästan dagligt annat narkotikamissbruk i någon form”.³⁷ Dessa personer skulle med Ramströms (2004) definition vara *beroende*, då de använder sig av narkotika på ett tvångsmässigt sätt utan uppehåll.³⁸ Jag anser att Ramströms definition stämmer in på de tunga missbrukarna, varvid jag valt att använda benämningen beroende på dem.

2.5. Mörkertal/Verklig brottslighet

Hur många antal brott som egentligen begås är svårt att uttala sig om, då det inom alla brottskategorier finns större eller mindre mörkertal. Detta mörkertal består av den dolda brottsligheten som inte rapporteras in till myndigheterna. Mörkertalets storlek beror på flera olika faktorer; förbrytelsens grovhet, om offer och förövare har någon social relation, hur synlig lagöverträdelsen är och vilka insatser myndigheterna gör. Ju allvarligare brottsoffret skadas, antingen rent kroppsligt eller finansiellt, desto större är chansen att brottet rapporteras in till myndigheterna. Om offret och gärningsmannen känner varandra finns en tendens till att brottet inte anmäls i lika hög utsträckning som om de är okända för varandra. Om förbrytelsen är synlig bidrar till om det anmäls eller inte, detta gäller i synnerhet vid offerlösa brott, som till exempel narkotikabrott.³⁹

Pollack (1950) menar att det faktum att statistiken visar att fler män än kvinnor begår brott inte beror på att detta speglar ett verkligt förhållande, utan bara att kvinnorna är bättre på att dölja sina brottsliga gärningar eller inte ens blir misstänkta för brotten i fråga. Att kvinnor inte blir misstänkta för brott beror enligt honom på att de inte stämmer in på den stereotypa bilden vi har av en gärningsman.⁴⁰ Enligt Abbott och Wallace (1988) brukar kvinnor slippa lättare

³⁷ UNO (1980), s. 13

³⁸ Ramström (2004), s. 26

³⁹ Ekblom et al. (1996), s. 18 ff.

⁴⁰ Pollack (1950), s. 5 f., 44

undan än män om de begår en kriminell handling. De menar att när en kvinna tas av polisen är utsikten större för henne än för en man, att hon får en varning istället för att de åtar henne. Även vid åtal vid domstol får kvinnorna lindrigare straff.⁴¹

Vid UNO-92 framkom vid en undersökning av studiens mörkertal, att mörkertalet var större bland kvinnorna än bland männen. Vid ett slumpurval fann man att kvinnornas mörkertal var 22 procent, vilket kan jämföras med männens som låg på 15 procent.⁴² Andra forskare vänder sig emot de teorier som förklarar kvinnors lägre brottslighet med att den är dold. De menar istället att kvinnorna de facto begår färre brott och hänvisar till självdeklarationsstudier vilkas resultat visar att kvinnor inte begår brottsliga handlingar i samma utsträckning som män.⁴³

2.6. Andra faktorer som kan påverka statistiken

I statistiken kan det mellan vissa år finnas ovanligt stora förändringar i antalet brott, vilket ibland kan ha andra förklaringar än att den faktiska/verkliga brottsligheten har ökat eller minskat. Antalet *anmälda* narkotikabrott tredubblades nästan mellan år 1979 och 1980, från cirka 22 000 anmälda brott till cirka 59 500. I detta fall är det inte fråga om att de verkliga brottsnivåerna för narkotikabrott ökat så drastiskt på ett år, utan bakom dessa siffror ligger det faktum att myndigheterna fick nya anvisningar för vilka handlingar som skulle betraktas som narkotikabrott och därmed föras in i statistiken.⁴⁴ Man bör alltså vara uppmärksam på eventuella andra förklaringar till varför statistiken ser ut som den gör, förutom att de rent faktiska brotten kan ha förändrats.

3. TEORI

Enligt Ekbom et al. (1996) talas det inom kriminologin främst om tre olika orsaker till den brottsutveckling som skett efter andra världskriget. Det som har förändrats är att antalet faktiska tillfällen då brott kan begås har ökat, den sociala övervakningen har däremot minskat och den ”teoretiska skolutbildningen har fått ökad betydelse för anpassning och framgång i samhället.”⁴⁵

⁴¹ Abbott & Wallace (1988), s. 264

⁴² Byqvist & Gomér (1996), s. 45

⁴³ Ungmark (1992), s. 22

⁴⁴ Ekbom et al. (1996), s. 21

⁴⁵ A a, s. 17

3.1. Kön/Genus

Enligt den kvinnoteoretiska forskningen föds alla med ett biologiskt kön (kön), men sedan skapas även ett socialt erkänt kön (genus), som benämns det sociala könet.⁴⁶ Genom att betona att det finns ett socialt kön och ett speciellt könssystem, vill man framhäva de förutsättningar som kvinnor besitter. Även om det finns en rad likheter mellan kvinnor, så finns det även skillnader mellan dem. Dessa skillnader har ofta sin grund i vilken social ställning kvinnan har.⁴⁷

Enligt Frigga Haug ses inte kön och de könsstrukturer som finns i samhället, utan de tas helt enkelt för givna, som något som existerar naturligt.⁴⁸ De sociala konstruktionerna av vad som anses vara feminint respektive maskulint formas av den sociala kontexten.

3.2. Könsskillnader i det narkomana livet/Betydelsen av kön

Könsskillnader finns bland dem som missbrukar narkotika, i både i missbruksmönstret och de sätt man hamnar i en respektive lämnar en missbrukssituation. De teorier som finns på området utgår från männen och har därefter applicerats på kvinnorna, vilket tyder på en uppfattning att det inte har någon betydelse för missbruket vilket kön man har.⁴⁹ Enligt Montgomery (2002) så utvecklar unga flickor snabbare ett tungt missbruk, i jämförelse med jämnåriga pojkar. De kvinnor som utvecklar ett missbruk lever ofta kvar i missbruksmiljöerna under långa tidsperioder.⁵⁰

3.3. Feministiska teorier

Teorierna inom kriminologin har byggts på forskning som enbart behandlar män, trots detta har man ansett att de går att applicera på kvinnor. För att förstå de könsskillnader som finns måste man enligt Milton (1993) utöka teorierna med förklaringar som tar hänsyn till skillnader mellan könen.⁵¹ Om de teorierna som utvecklats inom området redan från början tagit hänsyn till den kvinnliga brottsligheten finns det en ”risk” att de inte hade vuxit sig lika starka – då de helt enkelt inte förklarade den kvinnliga brottsligheten.⁵² De försök som gjorts för att förklara den kvinnliga brottsligheten kan delas in i två olika kategorier, som består av inre och yttre skillnader. De inre skillnaderna är de biologiska och psykologiska faktorerna

⁴⁶ Milton (1993), s. 16

⁴⁷ A a, s. 16

⁴⁸ Widerberg (1995), s. 125

⁴⁹ Johansson (1998), s. 26

⁵⁰ Montgomery (2002), s. 8

⁵¹ Milton (1993), s. 15

och de yttre är de strukturella i form av könsroller, social klass, boendeform, makt och umgängeskrets.⁵³

Milton (1993) menar att även om de orsaksförklaringar som teorierna ger kan användas för att förklara kvinnors missbruk, måste de kompletteras med specifika förklaringar som utgår från kön. Detta för att vi till fullo ska kunna förstå varför kvinnor har speciella mönster i sin konsumtion och varför denna kan skilja sig från männen. Då den kvinnoteoretiska forskningen ställer kvinnan och de könsskillnader som finns i fokus, kan förklaringar som skulle kunna ange orsaken till dessa olikheter finnas däri. Genom detta perspektiv kan konsumtionsskillnader förklaras utifrån olika ”sociala och socialpsykologiska förutsättningar”, men det går även att utreda om det finns förhållanden som enbart kvinnorna eller männen utsätts för, eller om de drabbas olika hårt av dessa omständigheter.⁵⁴

Den kvinnliga brottsligheten började uppmärksammas inom kriminologin under 1970-talet. Den diskurs som inom området har varit härskande är den socialpsykologiska, vilket innebär att man försökt förklara varför kvinnor missbrukar olika droger utifrån deras individuella psykosociala situation i livet.⁵⁵ De som engagerade sig var ofta feministiskt inriktade och såg ”såväl kvinnligt som manligt i ljuset av förhållandena i samhället, främst skillnaderna i makt mellan könen”.⁵⁶ Jämfört med de mer generella brottsteorierna som tidigare hade utvecklats – av män och för män – var de nya förklaringsmodellerna för skillnaderna mellan kvinnliga och manliga brottslingar inte lika generella. Speciellt rollteorierna och teorin om tillfällesstrukturerna har tagit en central plats i att försöka förklara dessa skillnader i brottslighet och utvecklingen av kvinnornas brottslighet.⁵⁷

Feministerna menar att variabeln socialt kön är viktigt för att förklara varför vissa kvinnor blir kriminella. De patriarkaliska förhållanden, den roll som kvinnan fostras in i och feminina ideologier, är viktiga att ta hänsyn till när man ska analysera kvinnors brottslighet.⁵⁸

⁵² BRÅ (1999), s. 11

⁵³ Tiby (1990), s. 100

⁵⁴ Milton (1993), s. 15

⁵⁵ Lander (2003), s. 64

⁵⁶ BRÅ (1999), s. 11

⁵⁷ A a, s. 11 f.

⁵⁸ Abbott & Wallace (1988), s. 267

3.3.1. Könroller och den feminina ideologin

Hur kan den kvinnliga brottsligheten förklaras och varför är den mindre än den manliga? En vanlig förklaring är att man ser till könrollerna och skillnaderna däri, därmed kategoriseras människor utifrån att man är antingen ”man” eller ”kvinna”. De förväntningar som finns på kvinnorna anses få till konsekvens att kvinnor begår färre brott. Denna förklaring stämmer överens med förväntningarna på kvinnan att hon ska vara passiv, inte ta för många initiativ, inte vara så aggressiv och makthungrig. Hon förväntas även hysa större aktning för rättsregler och normer i samhället och känna större ansvarskänsla, vara mer empatisk och även begå färre kriminella handlingar! Om en kvinna begår en brottslig handling måste hon således inte bara bryta mot lagen, utan hon måste även bryta mot det normsystemet som beskriver vilken könroll hon har i samhället. När en man begår ett brott bryter han förvisso mot lagen, men de förväntningar som finns på männen står inte i lika stor motsättning till ett brottsligt beteende, faktum är att ett brottsligt handlingssätt till och med kan förstärka den manliga identiteten.⁵⁹

Den roll som kvinnor haft har varit väldigt bunden till hemmet, då de ofta varit hemmafruar och när hon haft ett arbete har hon i vart fall haft ansvaret för familjen. Genom att män och kvinnor har olika roller i samhället blir deras dagliga rutiner olika. Resonemanget om att kvinnans roll och personlighet gör henne mindre kriminell, förstärks genom att hon enligt rollteorin då inte har samma chans till att begå brott då hon inte befinner sig ute i samhället i samma utsträckning som männen, på grund av sina dagliga rutiner.⁶⁰

I och med att könrollerna förändras i samhället och familjerna, har de forskare som sett dessa roller som en förklaring till kvinnors lägre nivåer av brottslighet, trots att kvinnornas brottslighet skulle närma sig männens.⁶¹ Detta gällde även narkotikamissbruk, där man förväntade sig att det illegala missbruket av narkotika skulle öka bland kvinnor. Detta har sin förklaring i att mannen setts som norm, en frigjord kvinna blir då detsamma som den normerande mannen. Då flera feministiska studier har visat att kvinnor ofta är missbrukare i självmedicinerande syfte, blir den konstruktion som finns av kvinnan som avvikande när hon bryter mot de uppsatta målen i hennes könroll, missvisande. Vid feministisk forskning har inte enbart självmedicineringen framkommit som speciellt för de kvinnliga missbrukarna, utan även områden som fattigdom och exkludering berörs.⁶² Själva begreppet könroller började tappa fäste vid mitten av 1980-talet, då man istället började tala i termer av genus.⁶³

⁵⁹ BRÅ (1999), s. 7, 13, Lander (2003), s. 73, Tiby (1990), s. 106

⁶⁰ BRÅ (1999), s. 7 f.

⁶¹ Ungmark (1992), s. 22 f.

⁶² Lander (2003), s. 78 f., 89

⁶³ Hirdman (2003), s. 12

Teorin om att kvinnans brottslighet hör ihop med hennes sysselsättningsgrad, har nog bara begränsad betydelse i Sverige, där kvinnorna har en låg brottslighet, men i hög utsträckning deltar i arbetslivet. I och med kvinnans frigörelse borde kvinnornas brottslighet ha ökat, vilket även är fallet, men dess nivå är fortfarande låg.⁶⁴

3.3.2. *Kontroll*

Enligt BRÅ (1999) har kvinnors brottsbenägenhet troligen inte så mycket med kvinnans roll i familj och samhälle att göra, utan det är mer troligt att den beror på synen om vad som är lämpligt kvinnligt beteende. Denna syn hör ihop med de stereotypa bilder vi har av könsrollerna och som är socialt inlärda sedan barndomen. Teorin bygger på att flickor övervakas och kontrolleras i högre grad än pojkar, vilket medför att respektive kön uppfostras olika. Den bild som vi uppfostras till att få, överförs sedan i vårt handlande genom livet. Barns relation till sina föräldrar tycks också ha betydelse för ett barns sannolikhet att i framtiden begå brott. En kärleksfull och varm relation mellan föräldrar och barn, tycks minska sannolikheten för att barnet ska begå brott, medan en känslolös relation istället kan öka sannolikheten för brottsligt beteende. Detta samband finns oavsett om föräldrarna är kriminella eller inte. Det verkar som relationen till barn är varmare om barnet i fråga är en flicka än en pojke. BRÅ pekar även på att det finns indikationer på att föräldrarnas relation (och kontroll) med sina barn, har ett starkare samband med kriminalitet för pojkar än för flickor.⁶⁵

3.3.3. *Maskulinitetsteori*

Sedan 1970-talet har andelen kvinnor som finns med i brottstatistiken (alla brott) ökat, detta fenomen kan förklaras genom könsrollsteorin. Adlers maskulinitetsteori kan användas som förklaringsmodell, då hon menar att när kvinnorna börjar delta i arbetslivet i större utsträckning bidrar det till att de har större möjligheter att begå brott samt att kvinnor i och med sin frigörelse från den traditionella kvinnorollen har fått en annan uppfattning om sig själva och även nya idéer. Adler menar att kvinnorna genom denna utveckling har maskuliniserats, kvinnorna strävar efter att bli mannens jämlike – vilket får till konsekvens att de inte bara vill bli jämlika inom arbetet utan även vad gäller kriminaliteten. Denna teori har dock inte stått oemotsagd, bland annat Berger är av en annan åsikt. Berger menar att denna

⁶⁴ BRÅ (1999), s. 8, 43

⁶⁵ A a, s. 13 f., Tiby (1990), s. 107

frigörelse kan ha motsatt effekt mot vad Adler påstår, då den istället kan hindra kvinnor från att begå brott.⁶⁶

Sammanfattning av de feministiska teorierna

Jag anser att Tiby (1990) har sammanfattat de feministiska teorierna bra. Hon menar att de skillnader som finns mellan kvinnors och mäns kriminalitet förklaras utifrån de olika livsstilar som könen har. Det finns skillnader i exempelvis vilka risker de tar, umgängesformer, användandet av droger och rädsla. De skillnader som könen uppvisar beror bland annat på skillnader i hur de uppfostras (könsroller) och vilken kontroll man utsatts/utsätts för. I kvinnornas könsroller ingår det att fostras till att undvika att ta risker, vilket inte ingår i pojkarnas roller.⁶⁷

Min personliga uppfattning är att vi föds med ett kön, antingen är vi pojkar eller så är vi flickor, men att vi genom vår uppfostran och samhällets påverkan utvecklar ett socialt konstruerat kön, genus. Med detta utifrån "påtvungade" kön som grund för vår självbild, lever vi sedan vårt liv, vilket kan få till konsekvens att flickor begår färre brott – då det inte är socialt accepterat i samma utsträckning som för pojkar.

3.4. De "vanliga" teorierna

Inom samhällsvetenskapen framhävs ofta tre olika teorier som förklaringsmodell till varför en person börjar missbruka narkotika. De tre teorierna; spänningsteorierna, kulturteorierna och kontrollteorierna, har gemensamt att de ser missbruket som en social företeelse, vilket ofta ses som ett avvikande beteende.⁶⁸

Spänningsteorier: Missbruket används som ett verktyg för att reducera den spänning eller de konflikter som personen i fråga utsätts för. Bakgrunden till denna konflikt kan sökas i det samhälleliga normsystemet och dess sociokulturella struktur. Inom denna teori anses det finnas ett samband mellan att missbruka och att vara av en lägre klass inom samhället.⁶⁹

Kulturteorier: Missbruket är ett inlärt beteende, som man lär sig av andra människor och släktled. Som den främsta källan till denna inläring ses de som man ofta är närmast, det vill säga familjen och kamraterna.⁷⁰ En faktor som skulle kunna påverka flickors respektive

⁶⁶ Hilte (1996), s. 101 f.

⁶⁷ Tiby (1990), s. 119 f.

⁶⁸ Milton (1993), s. 15

⁶⁹ A a, s. 15

⁷⁰ Milton (1993), s. 15

pojkers kriminalitet, är vilken grad av övervakning och kontroll de har från sina föräldrar. Pojkarna tenderar att få större frihet, än flickorna som verkar övervakas i större grad. En förklaring till att nivåerna senare i livet inte närmar sig varandra, när kontrollen och övervakningen från föräldrarna försvunnit, är att flickorna vid detta stadium har fått en större grad av självkontroll inlärd genom socialisationen. BRÅ menar att de effekter som föräldrarnas övervakning har under barn- och ungdomsåren antagligen har en bestående effekt även när övervakningen avslutas.⁷¹

Kontrollteorier: Har som utgångspunkt varför olika individer inte bryter mot de lagar och regler vi har i samhället. Så länge individen har starka sociala band till samhälle och till exempel familj, begår man enligt denna teori inte exempelvis narkotikabrott. Om de sociala banden till familj, vänner och så vidare är svaga, kan detta leda till ett missbruk eller annat avvikande beteende.⁷²

3.5. Hur man upplever drogen – påverkar ens fortsatta användande

Enligt Goldberg (2005) finns det tre huvudgrupper som påverkar hur en person upplever droger; drogens biokemiska verkningar, individens set och setting. Drogens biokemiska verkningar består bland annat av vilka kemiska egenskaper drogen har, vilken mängd av den ifrågavarande drogen som tillförs kroppen och hur ofta droger används. Set är vad som avgör om en person tar droger eller inte, det är individuella egenskaper såsom vårt fysiska och psykiska skick, våra förväntningar, vad vi upplevt i våra liv med mera. Setting är hur vi upplever droger, vilket beror på vår situation vid det aktuella tillfället. Detta beror till exempel på vår dagsform, vilka vi är med vid intagandet och samhällets attityder till droger.⁷³

4. RESULTAT

4.1. Kvinnors narkotikaanvändning

För att uppskatta flickors/kvinnors narkotikaanvändning har en rad olika undersökningar som nedan presenteras, undersökts. Det finns undersökningar som enbart har med pojkar/män i sitt urval, men eftersom uppsatsen fokuserar på flickors/kvinnors användning, har enbart undersökningar där flickor/kvinnor finns med, inkluderats.

⁷¹ BRÅ (1999), s. 14

⁷² Milton (1993), s. 15

⁷³ Goldberg (2005), s. 26 ff.

4.1.1. Skolelever i årskurs 9

I undersökningarna av elever i årskurs 9 är de resultat som berör ungdomarnas narkotikavanor av intresse för denna uppsats, det vill säga frågor om flickorna har använt sig av narkotika, om de har använt under de senaste 30 dagarna och de som fortfarande använder narkotika. Frågor om man någonsin använt narkotika mäter livstidsprevalensen, vilket får till konsekvens att man inte vet när denna konsumtion inträffat. Denna livstidsprevalens används i denna uppsats för att se till utvecklingen över tid av de som brukat narkotika. För att se den mer aktuella utvecklingen på området används frågor om eleverna använt narkotika under den senaste månaden eller om de fortfarande använder narkotika. Detta gör att man kan se hur många nya och regelbundna brukare som finns.⁷⁴ Vid tolkningen av siffrorna måste man beakta att det förekommer regionala avvikelser, rent generellt är narkotikamissbruket högre i större städer än på landsbygden. De grupper som använder sig av narkotiska preparat skiljer sig även åt, till exempel så har undersökningar visat att de som studerar använder sig av narkotika i mindre utsträckning än de som är arbetslösa. Ser man till missbrukarens etniska härkomst har de som är födda i Sverige en lägre narkotikaerfarenhet än de som är av utländsk härkomst.⁷⁵ För vissa av de redovisade åren, har vissa frågor inte ställts till eleverna, varvid det inte finns några uppgifter att presentera vid dessa tidpunkter.

⁷⁴ Granath et al. (2003), s. 29

⁷⁵ A a, s. 29 f.

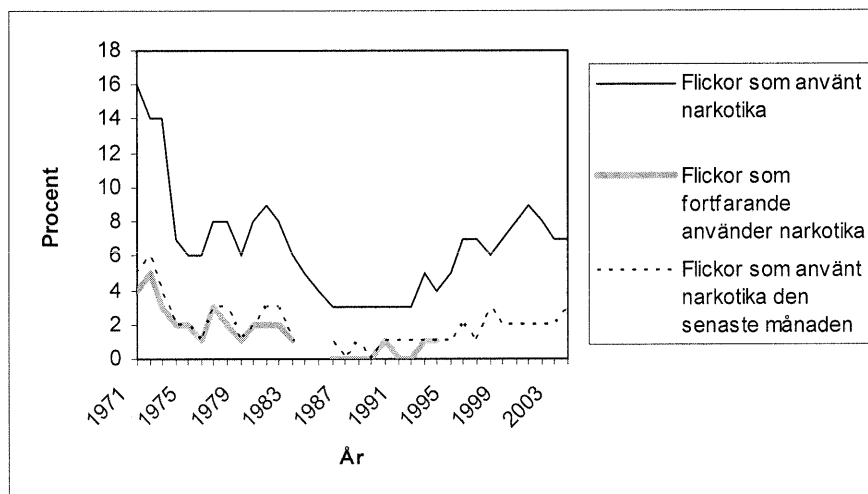

Diagram 1. Flickors narkotikaanvändning presenterad i procent. 1971-2003.

Källa: CAN Skolelevs drogvanor

Diagram 1 visar att andelen flickor som använt narkotika minskade kraftigt under den första delen av 1970-talet, för att sedan fortsätta minska fast i en långsammare takt under senare delen av 1970-talet och 1980-talet. Vid 1990-talets inträde börjar andelen som använt narkotika att öka, för att under de senaste åren minska igen. Generellt så verkar andelen som använt narkotika och de som fortfarande använder respektive använt narkotika den senaste månaden följa varandra, med några undantag. Det finns stora likheter mellan flickorna och pojkarnas användning, de har legat på ungefär samma nivå, med undantag för några år, se bilaga 1 och 2.

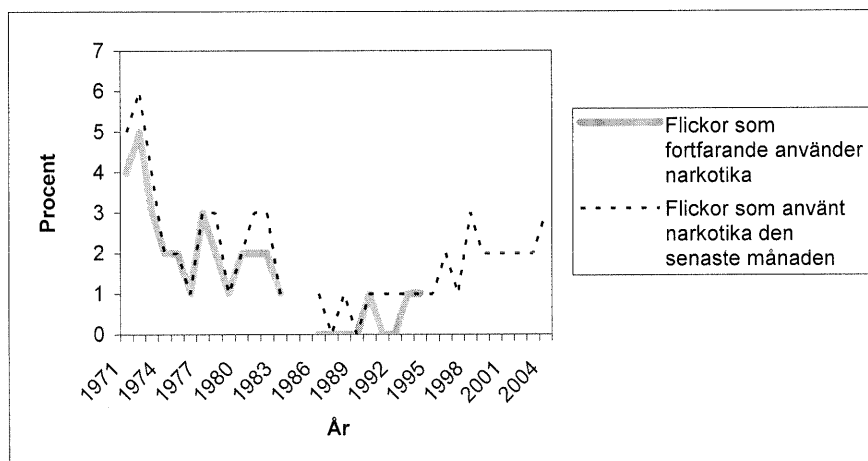

Diagram 2. Andelen flickor som fortfarande använder narkotika och andelen som använt narkotika den senaste månaden. 1971-2003.

Källa: CAN Skolelevers drogvanor

För att mäta hur många av skolungdomarna som mera regelbundet brukar narkotika har man ställt frågan om de använt narkotika den senaste månaden och om de fortfarande använder narkotika. Diagram 2 visar att sett över tid har andelen flickor som använt narkotika den senaste månaden, minskat. Från början av 1970-talet har andelen sjunkit fram till 1976, för att under resterande tid av 1970-talet och en bit in på 1980-talet legat på en ganska låg andel (men pendlat upp och ner några procent). I slutet av decenniet sjönk andelen ytterligare för att ligga mellan 0-1 procent, där de låg kvar in på 1990-talet. Vid 1995 började andelen att öka igen, för att i slutet av perioden hamna på 3 procent.

Jämför man flickorna som använt narkotika den senaste månaden med dem som uppger sig fortfarande använda narkotika ses en snarlik utveckling. De som uppger sig fortfarande använda narkotika ligger på samma eller en lägre nivå än de som använt den senaste månaden. För slutet av perioden finns dock inga uppgifter presenterade.

4.1.2. Ungdomar i åldern 16-24 år

Sedan år 1994 har CAN genomfört ett flertal riksrepresentativa telefonintervjuer med ungdomar i åldern 16-24 år. Dessa används för att få en uppskattning av narkotikamissbruket i de övre tonåren och för de unga vuxna. Eftersom vissa jämförelse mellan ungdomarna i åldern 16-24 år och ungdomarna i årskurs 9 görs, kommer personerna i åldern 16-24 år att benämnas som unga kvinnor respektive unga män. För vissa av åren finns det inga statistiska uppgifter, varför uppgifter härom saknas i redovisningen.

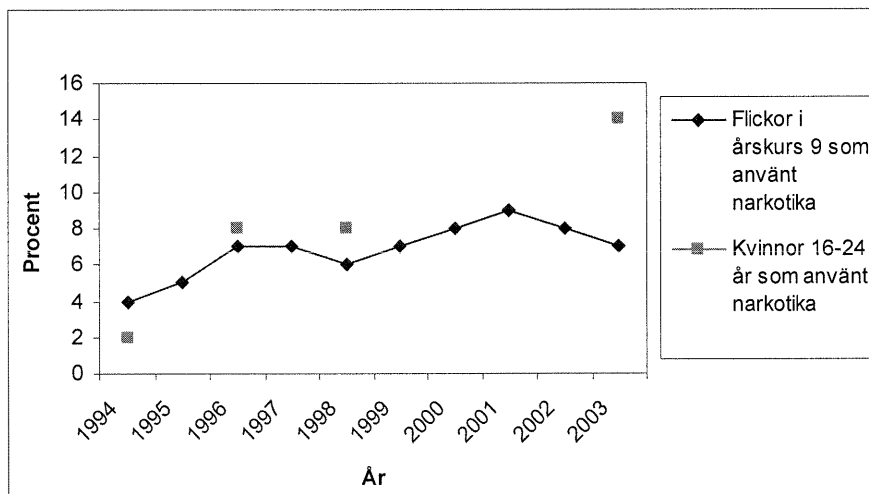

Diagram 3. Andelen flickor/unga kvinnor som använt narkotika. 1994-2003.

Källa: CAN Skolelevers drogvanor & CAN Ungdomars drogvanor 1994-2003

Diagram 3 visar att under de undersökta åren 1994, 1996, 1998 och 2003 har andelen unga kvinnor som använt sig av narkotika ökat kraftigt, från 2 procent till 14 procent. Utvecklingen för de unga kvinnor som prövat narkotika verkar likna andelen flickor i årskurs 9 som prövat narkotika såtillvida att de följer samma trend, med undantag för år 2003. Det sista året ökar de unga kvinnornas andel som använt narkotika medan flickornas andel som använt narkotika minskar. De unga männens andel som använt narkotika har under åren 1994-2003 ökat från 7 till 20 procent, se bilaga 3.

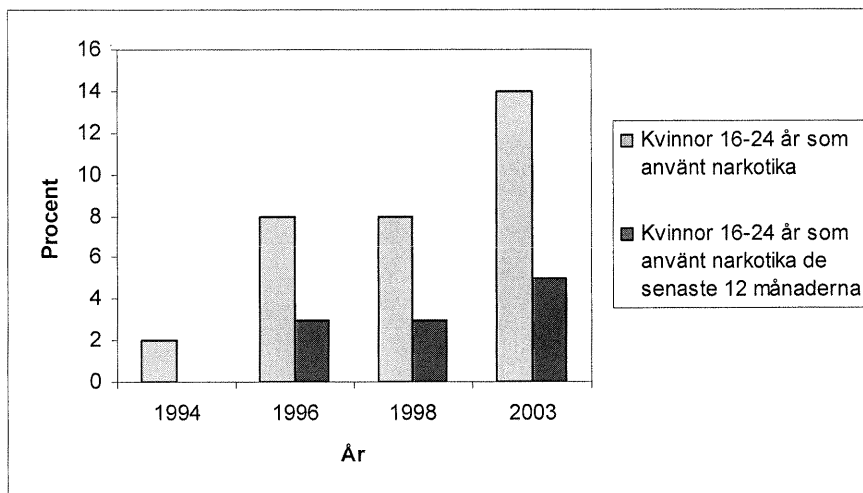

Diagram 4. Andelen unga kvinnor som använt narkotika och andelen som använt narkotika de senaste 12 månaderna. 1994-2003.

Källa: CAN Ungdomars drogvanor 1994-2003

Diagram 4 visar att utvecklingsmässigt så har andelen unga kvinnor som använt narkotika de senaste 12 månaderna följt utvecklingen av andelen unga kvinnor som prövat narkotika någon gång, (eller vice versa, då det inte går att uttala sig om något kausalt samband) då de ökat vid samma tidpunkter. Andelen unga kvinnor som använt narkotika de senaste 12 månaderna låg konstant på 3 procent, år 1996 och 1998, men hade vid det senaste undersökningstillfället år 2003 ökat till 5 procent. Undersökningen redovisar ingen information om andelen kvinnor som använt narkotika de senaste 12 månaderna, år 1994. De unga männens andel som använt narkotika de senaste 12 månaderna, har ökat från 2 till 9 procent under perioden, se bilaga 4.

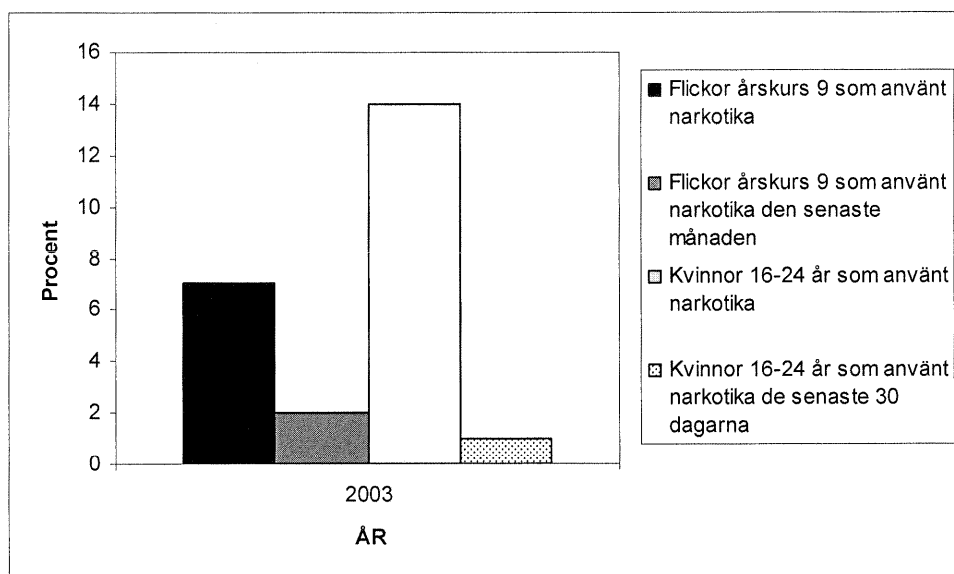

Diagram 5. Andelen flickor och unga kvinnor som använt narkotika och som använt narkotika den senaste månaden respektive senaste 30 dagarna. 2003.

Källa: CAN Skolelevers drogvanor & CAN Ungdomars drogvanor 1994-2003

Diagram 5 visar att både flickorna i årskurs 9 och de unga kvinnor som prövat narkotika är fler i jämförelse med andelen som har använt narkotika den senaste månaden. För de unga kvinnorna är andelen som prövat narkotika dubbelt så hög som för flickorna i årskurs 9, medan andelen som använt narkotika den senaste månaden är dubbelt så hög för flickorna i årskurs 9, i jämförelse med de unga kvinnorna. Då uppgifter om de unga kvinnorna som använt narkotika de senaste 30 dagarna enbart finns med i ett av de studerade åren, nämligen år 2003, går det inte att göra några vittgående analyser av denna tabell.

Det är inte konstigt att fler av de äldre kvinnorna har prövat narkotika än de yngre flickorna, då de haft fler år på sig och livstidsprevalensen som tabellen avspeglar, inte visar hur gamla de var när de prövade narkotika.

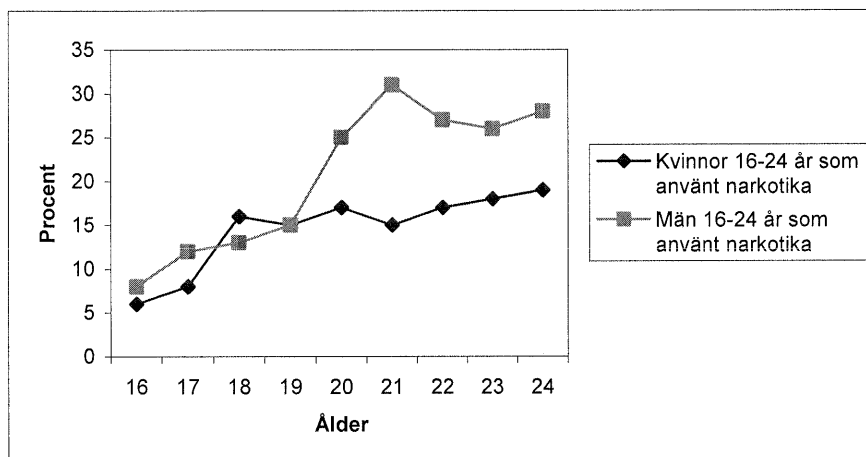

Diagram 6. Andelen unga vuxna som använt narkotika, fördelat på kön och ålder. 2003.

Källa: CAN Ungdomars drogvanor 1994-2003

Diagram 6 visar att andelen som prövat narkotika ökar med individernas ålder, vilket skulle kunna förklara diagram 5. Från 16 års ålder fram till att de unga kvinnorna fyller 24 har andelen som använt narkotika ökat cirka 300 procent. Även de unga männens andel som prövat narkotika ökar i takt med att de blir äldre, i vart fall fram till att de blir 21 år gamla.

Skillnader mellan könen

Det är betydligt vanligare att de unga männen har använt sig av narkotika än de unga kvinnorna, de unga männens andel som prövat narkotika är cirka 5-6 procent högre vid de undersökta tillfällena. För de unga männen är det nästan dubbelt så vanligt att ha använt sig av narkotika de senaste 12 månaderna, än vad det är för de unga kvinnorna. Detta mönster finns även om man ser till den senaste månaden.

4.1.3. Personer i åldern 15-75 år

Under åren 1988 och 2000 har det genomförts besöksintervjuer till ett riksrepresentativt urval av den svenska befolkningen i åldern 15-75 år.

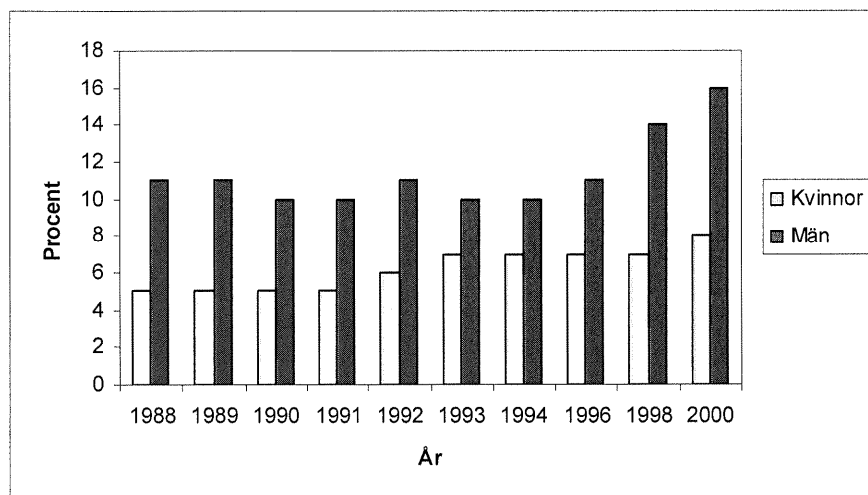

Diagram 7. Andelen personer i åldern 15-75 år som använt narkotika. Glidande treårsmedelvärden. 1988-2000.

(Kommentar: Till och med år 1991 var ålderskategorin 16-74 år därefter 16-75 år)

Källa: CAN Drogutvecklingen i Sverige 2004

Diagram 7 är presenterad i glidande treårsmedelvärden vilket innebär att värdet för exempelvis år 1990 utgörs av medelvärdet för åren 1989, 1990 och 1991. Värdena för de första och sista redovisade åren utgörs endast av två års medelvärden.⁷⁶ I den vuxna befolkningen är det nästan dubbelt så många män som kvinnor som prövat narkotika, under stora delar av den undersökta perioden. Andelen som prövat narkotika har ökat för såväl kvinnorna som männen under de aktuella åren, kvinnornas andel ökade från 5 till 8 procent. Männens andel ökade från 11 till 16 procent under samma period.

Andelen av de undersökta kvinnorna som använt narkotika under de senaste 12 månaderna, med glidande treårsmedelvärden var 1 procent för år 1988, men under 1 procent resterande år. Männens låg på en konstant nivå av 1 procent under den undersökta perioden.⁷⁷

⁷⁶ CAN (2004), s. 231

⁷⁷ A a, s. 235

4.1.4. De tunga missbrukarna

Det tunga missbrukets omfattning har undersökts vid tre olika kartläggningar i Sverige. Metoden man använt sig av kallas case-finding, vilken innebär att man samlar in uppgifter från olika myndigheter, organisationer med flera, för att sedan kunna uppskatta missbrukets utbredning.⁷⁸

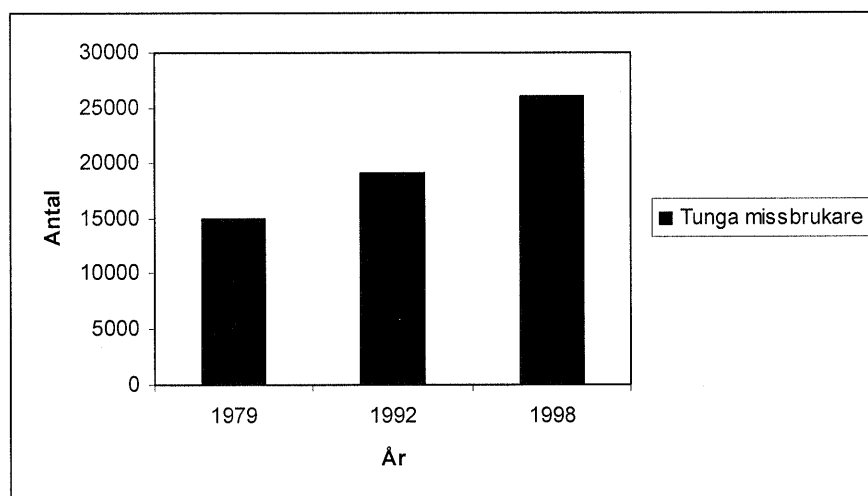

Diagram 8. Uppskattning av det totala antalet tunga missbrukare i Sverige. 1979-1998.

Källa: CAN Det tunga narkotikamissbrukets omfattning i Sverige 1998

Diagram 8 speglar det tunga narkotikabrukets omfattning, vilket har ökat under tidsperioden för de tre undersökningarna, från cirka 15 000 år 1979 till cirka 26 000 år 1998. Man kan inte säga med exakthet hur många tunga missbrukare det finns i Sverige, utan siffrorna är en uppskattning som man gjort inom projektet. Ofta anger man antalet missbrukare genom att ange antalet inom ett visst intervall. År 1979 var antalet missbrukare mellan 13 500-16 500, år 1992 var de mellan 17 000-20 500 och år 1998 var de mellan 24 500-28 500.⁷⁹ Om man ser till de tre nationella undersökningarna som har gjorts om det tunga narkotikamissbrukets omfattning, har könsfördelningen varit stabil vid alla undersökningstillfällena. De kvinnliga tunga missbrukarna har uppgått till cirka 25 procent.⁸⁰

4.2. Reaktionen mot narkotikabrott under åren 1975-2003

Samhällets reaktioner mot narkotika brott, i form av lagföringar används som en indikator på utvecklingen av narkotikaanvändandet. Om något förändras i nivåerna för antalet personer

⁷⁸ Olsson et al. (2001), s. 7 ff.

⁷⁹ A a, s. 36, 50

som ”brukar” eller ”missbrukar” narkotika bör det återspeglas i lagföringarna. En ökning i lagföringarna kan dock ha sin orsak i andra faktorer än just bruket/missbruket, det kan till exempel handla om att polisen prioriterar brottet mer. För att få klarhet i om antalet och andelen kvinnor som lagförs för narkotikabrott har ökat sedan 1975, används framförallt statistik över lagföringar för narkotikabrott där alla brott redovisas, inte bara där narkotikabrottet är huvudbrottet. Detta val beror på att syftet är att se *om* en person lagförts för narkotikabrott, vilket gör att huvudbrott såväl som bibrott är av intresse. Ett skäl till att använda statistik som enbart redovisar narkotikabrott som huvudbrott är till exempel för att se vilken brottspåföljd som den lagförda personen dömts för, vilket speglas bäst av huvudbrottet.

Sedan den 1 juli 1994 har BRÅ ansvaret för domstols- och kriminalstatistiken, detta ansvar låg tidigare hos SCB.⁸¹ Detta gör att viss statistik får sökas hos både BRÅ och SCB för att kunna studera den aktuella tidsperioden. Det är därför viktigt att vara uppmärksam så att statistiken verkligen representerar samma sak under de aktuella åren.

4.2.1. Personer lagförda för narkotikabrott

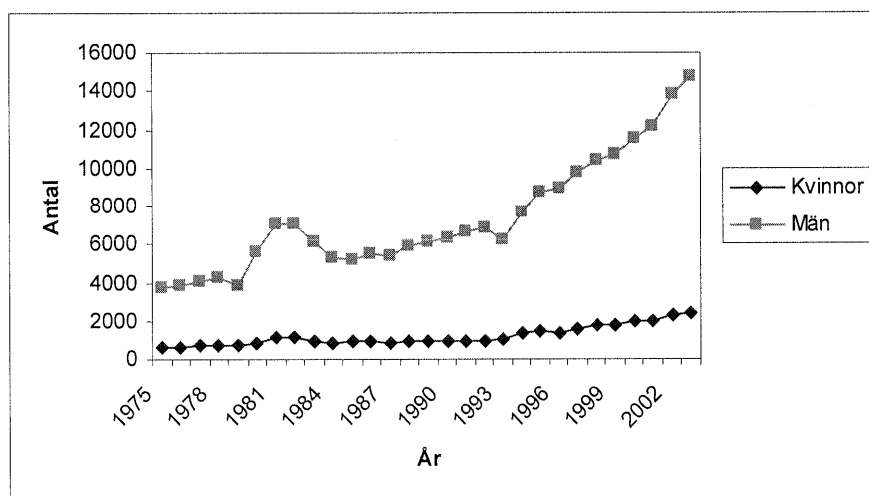

Diagram 9. Antal personer lagförda för narkotikabrott, 1975-2003.

Källa: BRÅ Narkotikastatistik & SCB Rättstatistisk Årsbok
(Kvinnornas uppgifter för åren 1975-1979 är delvis uppskattade)

Diagram 9 visar att antalet lagföringar, sett över tid från år 1975 till år 2003, har ökat både för kvinnorna och för männen. Antalet män som lagförts för narkotikabrott har ökat mest, de har under perioden ökat från 3693 till 14723 personer, vilket är nästan 400 procent. Antalet

⁸⁰ Olsson et al. (2001), s. 50

kvinnor som lagförts har ökat från 675 till 2428 personer, vilket motsvarar en ökning med cirka 360 procent. Även om detta innebär ökningen sett i procent, är nästan i nästan samma takt för båda könen, står männen för den största ökningen om man ser till det faktiska antalet.

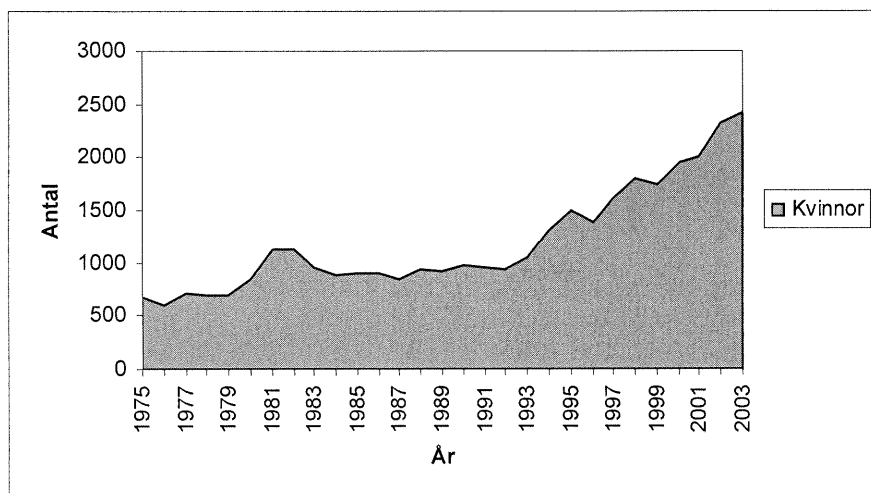

Diagram 10. Antal kvinnor lagförda för narkotikabrott. 1975-2003.
(Kvinnornas uppgifter för år 1975-1979 är delvis uppskattade)

Källa: BRÅ Narkotikastatistik & SCB Rättstatistisk Årsbok

Som visas i diagram 10 var antalet lagföringar för kvinnorna relativt konstant under den senare delen av 1970-talet, men ökade under de första åren på 1980-talet, för att sedan ligga på en jämn nivå under resterande del av decenniet. Några år in på 1990-talet började antalet lagföringar att stiga kraftigt och har fortsatt med detta under den undersökta perioden.

Diagram 9 och 10 visar att den största ökningen för bägge könen har sin början efter år 1993. Ser man till ökningen från år 1993 till år 2003 har kvinnorna ökat med 232 procent, jämfört med männen som ökat med 238 procent. Under detta år (1993) införde man fängelsestraff i straffskalan för eget bruk av narkotika, vilket gav polisen möjligheter att ta blod- och urinprov vid misstanke om brottet ifråga.⁸² Sedan bruket kriminaliserades, först med böter år 1988 och med fängelse år 1993, har allt fler dömts för narkotikabrott. Idag är eget bruk av narkotika det vanligaste av narkotikabrotten.⁸³ År 2003 lagfördes 50 procent av de kvinnor som lagfördes för narkotikabrott för enkom eget bruk av narkotika, männens andel var 39 procent.⁸⁴

⁸¹ SOU 1999:90 s. 24

⁸² CAN (2004), s. 75

⁸³ BRÅ (2004a), s. 283 f.

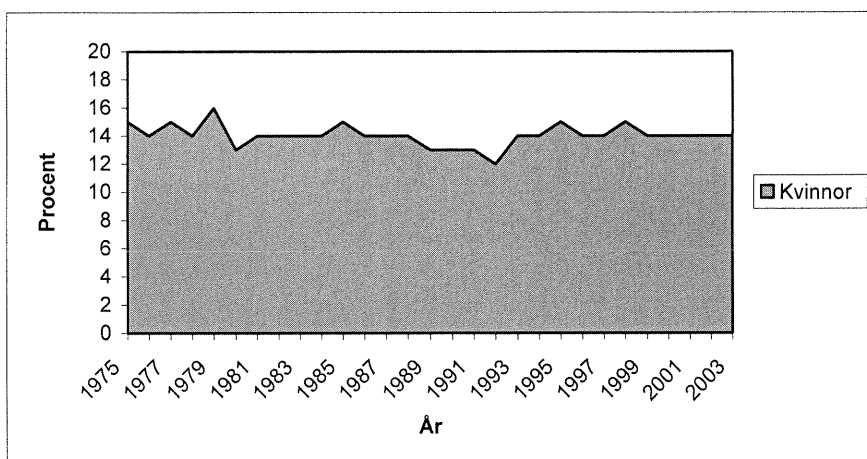

Diagram 11. Andel kvinnor lagförda för narkotikabrott. 1975-2003.

Källa: BRÅ Narkotikastatistik & SCB Rättstatistisk Årsbok

Andelen kvinnor som lagförts för brott har ökat från 13 till 16 procent sedan 1975 till 2003, om man ser till *samtliga* lagförda brott, det vill säga alla brottskategorier. Diagram 11 visar att andelen kvinnor lagförda narkotikabrott däremot ligger på nästan samma nivå under perioden, cirka 14 procent. Andelen har pendlat mest mellan 13 och 15 procent, med en toppnotering på 16 procent år 1979 och en bottennotering på 12 procent år 1992.

Från och med år 1998 har man i Narkotikastatistiken redovisat information om andelen lagförda för narkotikabrott som huvudbrott (innan har man enbart redovisat dömda enligt Narkotikastrafflagen, där de som lagförts för narkotikabrott i varusmuggningslagen inte finns med).

	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Kvinnor	6	19	19	22	22	9
Män	6	12	12	13	13	9

Tabell A. Andel personer lagförda för narkotikabrott som huvudbrott, av respektive köns totala antal lagföringar. 1998-2003.

Källa: BRÅ Narkotikastatistik

Tabell A visar att kvinnornas andel narkotikabrott av det totala antalet kvinnor som lagförs för brott, varit samma eller högre än männens andel. Men männens totala antal lagföringar har under åren varit avsevärt högre, vilket leder till att deras antal lagföringar för narkotikabrott

⁸⁴ BRÅ (2004b), s. 20

som huvudbrott är högre än kvinnornas. Som exempel var det år 2003 *totalt* 18670 kvinnor som lagfördes, andelen av dessa som dömdes för narkotikabrott var då 9 procent. Jämför man med männen var det *totalt* 95 082 män som lagfördes under året, varav 9 procent lagfördes för narkotikabrott som huvudbrott.⁸⁵

Sammanfattningsvis kan man säga att narkotikabrottsnivån verkar ha ökat kraftigt under den undersökta perioden. Både kvinnors och mäns antal lagföringar har under perioden ökat, medan deras andelar av lagföringarna har legat ganska konstant under perioden.

4.2.2. Personer dömda till fängelse och intagna i anstalt

Enligt diagram 9 och 10 framgår det tydligt både kvinnornas och männens antal lagföringar har ökat kraftigt under den undersökta perioden. Även om kvinnornas och männens nivåer skiljer sig åt, så liknar deras mönster varandra, då de ofta stiger och sjunker vid ungefär samma tidsperiod. Resultaten säger inget om vilken straffpåföljd som utdömts, vilket speglar hur allvarlig brottet varit. Genom att ställa resultaten i relation till det strängaste straffet i påföljdsskalan, fängelse, kan utvecklingen av reaktionerna mot brottet uppskattas. Det finns ingen officiell statistik som visar antalet dömda och intagna i anstalt för narkotikabrott som huvudbrott, som sträcker sig över hela den undersökta tidsperioden. Därför används statistiken över antalet dömda och intagna i anstalt för brott mot Narkotikastrafflagen som huvudbrott. Detta gör att siffrorna i denna tabell skiftar något i jämförelse med dem som dömts för narkotikabrott och smuggling av narkotika, till exempel så dömdes och intogs 129 kvinnor i anstalt 2000, i jämförelse med 120 kvinnor med Narkotikastrafflagen som huvudbrott. Denna skillnad bör vara relativt jämn mellan könen, varför det inte uppstår något problem när poängen med tabellen bara är att göra en kontroll av ungefär hur många som tas in i anstalt för att ha brutit mot narkotikalagstiftningen. Skälet att enbart huvudbrotten tas upp är att det ger en tydligare bild av när det är narkotikan som avgjort om fängelsestraff blivit aktuellt eller inte.

⁸⁵ BRÅ (2004a), s. 136

	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2003
Kvinnor	30	48	82	121	103	120	133
Män	343	475	736	1064	855	1062	1276

Tabell B. Till fängelse dömda och intagna i anstalt, enligt Narkotikastrafflagen som huvudbrott. 1975-2003.

Källa: Rättstatistisk Årsbok & Kriminalvårdens Officiella Statistik

Enligt tabell B har antalet kvinnor som blivit dömda enligt Narkotikastrafflagen som huvudbrott och intagits i anstalt har ökat från 30 stycken till 133 stycken under åren 1975 till 2003. Detta innebär en ökning på cirka 440 procent. Ökningen har skett successivt och en ökning av antalet har skett nästan vid varje undersökt femårsintervall.

Antalet män som blivit dömda och intagna enligt samma premisser har ökat från 343 stycken till 1276 stycken under samma period, vilket innebär en ökning på cirka 370 procent. Antalet kvinnor som blivit dömda och intagna enligt Narkotikastrafflagen som huvudbrott har ökat i en snabbare takt än männen ända fram till de två sista femårsperioderna, då männens antal ökat mer. Sett över hela perioden har kvinnorna ökat mest andelsmässigt, medan männen ökat mest antalsmässigt.

Det kan även vara av intresse att se hur många som dömts till fängelse under de senaste decennierna, för att se hur utvecklingen varit. Jag har valt att göra punktskattningar vart femte år med undantag av år 2003, då de är de senaste uppgifterna vilket jag finner av intresse att ha med.

	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2003
Kvinnor	186	397	546	727	747	549	730
Män	9653	11657	12989	15106	12897	8629	9991

Tabell C. Till fängelse dömda och intagna i anstalt. 1975-2003.

Källa Rättstatistisk Årsbok & Kriminalvårdens Officiella Statistik

Enligt tabell C, har antalet kvinnor som dömts och intagits i fängelse ökat med cirka 390 procent från år 1975 till år 2003, jämfört med männen som ligger ungefär på samma nivå som år 1995. Antalet kvinnor som dömts och intagits vid en anstalt har ökat vid alla av de undersökta åren, utom år 2000. Männen ökade fram till år 1990, antalsmässigt ökade de i en snabbare takt, men sett till ursprungsnivån ökade de procentuellt långsammare än kvinnorna.

Vid slutet av perioden kunde enbart en liten skillnad ses i antalet män som dömts och intagits i fängelse.

5. SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION

Syftet med denna uppsats var att se om de kvinnliga användarna av narkotika ökat sedan 1970-talet och om de i så fall ökar i en sådan takt att de snart är ifatt nivåerna för de manliga användarna. Jag ville även se om reaktionerna mot narkotikabrott visade olika nivåer för kvinnor och män och om dessa nivåer i så fall närmat sig varandra sedan 1975.

Resultaten visar stora skillnader mellan könen, både när det gäller användandet av narkotika och när det gäller reaktionerna på narkotikabrott. Det är dock inte givet att man ska fokusera på dessa uppenbara olikheter, utan man kan istället se till likheterna mellan könen.⁸⁶ Fast olikheterna ofta är uppenbara i form av att de olika könen ligger på vitt skilda nivåer, kan man även se likheter mellan könen. De största likheterna är att båda könens nivåer verkar förändras vid ungefär samma tidpunkter.

Kvinnors narkotikakonsumtion

Resultaten av skolundersökningarna visar att livstidsprevalensen för att ha prövat narkotika har sjunkit sedan början av 1970-talet, från 16 procent till 7 procent. Som lägst låg andelen på 3 procent vid slutet av 1980-talet för att börja öka i början av 1990-talet. Detta innebär att andelen flickor i årskurs 9 som har brukat narkotika har minskat om man utgår från ett de senaste dryga 30 åren. I ett kortare tidsperspektiv som till exempel de senaste 10 åren kan man istället se en ökning. För att se hur stor andel som använder narkotika mer regelbundet används statistiken som återger hur stor andel flickor som fortfarande använder narkotika respektive använt narkotika den senaste månaden. Dessa har följt livstidsprevalensen till stor del, men legat på lägre nivåer. Nivåerna har dock närmat sig livstidsprevalensen i jämförelse med början av perioden. Detta innebär att man även här kan se att andelen mer regelbundna brukare har minskat om man ser till hela perioden, men en ökning kan urskiljas om man ser till de senaste 10 åren. Vid denna ålder är andelen som brukar eller regelbundet brukar narkotika likartad för bägge könen.

⁸⁶ Pettersson (2002), s. 161

Resultaten av intervjuundersökningarna med ungdomar i åldrarna 16-24 år visar att de unga kvinnornas livstidsprevalens de senaste 10 åren ökat från 2 till 14 procent. Ökningarna har skett i början och i slutet av perioden. Även andelen av dessa unga kvinnor som använt narkotika det senaste året har ökat från 3 procent 1996 till 5 procent 2003. Denna ökning följer livstidsprevalensen för att ha provat narkotika, det vill säga de ökar under samma år som andelen som provat narkotika ökade. Utvecklingen för männen i åldern 16-24 år liknar kvinnornas utveckling, fast de ligger på en högre nivå.

En jämförelse mellan kvinnorna i åldern 16-24 år och flickorna i årskurs 9, visar att andelen som provat narkotika har ökat för båda grupperna. Vid slutet av perioden skiljer sig trenden åt, då de unga kvinnornas nivåer fortsätter att öka medan flickornas minskar. Huruvida denna trend kvarstår vid senare undersökningar återstår att se. En möjlighet är att även ålderskategorin 16-24 år kommer att sjunka inom några år, då skoleleverna i årskurs 9 når detta åldersintervall, eftersom man kan anta att de attityder som finns mot narkotika i denna årskull kvarstår. Det är dock alltför riskabelt att göra några direkta analyser av enbart ett år. En jämförelse mellan undersökningarna år 2003, visar att andelen som provat narkotika är dubbelt hög för de unga kvinnorna i jämförelse med flickorna. Andelen som använt narkotika den senaste månaden respektive de senaste 30 dagarna (frågorna har ställts olika i undersökningarna), är procentmässigt dubbelt så hög i årskurs 9, i jämförelse med kvinnorna i åldern 16-24 år.

Att det är en större andel av dem i den äldre kategorin 16-24 år som provat narkotika jämfört med den yngre kan förefalla naturligt då det handlar om en livstidsprevalens som inte anger vid vilken tidpunkt man använt narkotika. Ser man till kategorin 16-24 år så har andelen som använt narkotika ökat cirka 300 procent från det att kvinnorna fyllt 16 år till dess att de fyllt 24 år. Sett ur detta perspektiv att man ofta provar narkotika senare än i årskurs 9, är det rimligt att nivån är högre för de 16-24 åringarna.

Antalet unga kvinnor som provat narkotika, det vill säga brukat narkotika, har ökat kraftigt under de undersökta åren 1994-2003. Redan vid ålderskategorin 16-24 år kan man se att andelen som brukat narkotika är större än flickorna i årskurs 9: s andel. Att även andelen som brukat narkotika de senaste 12 månaderna har ökat för de unga kvinnorna, skulle kunna tala för att de lite mer regelbundna bruket har ökat. Det går dock inte att säga om denna

användning av narkotika under det senaste året enbart varit ett engångstillfälle och därmed enbart hör till kategorin brukat narkotika.

Resultaten av besöksintervjuerna av personer i åldern 16-75 år visar att andelen kvinnor som någon gång använt sig av narkotika har ökat, från 5 procent år 1988 till 8 procent år 2000. Detta innebär att andelen kvinnor av den vuxna befolkningen som brukat narkotika har ökat något. Andelen av kvinnorna som använt narkotika inom den senaste 12 månadersperioden var 1 procent vid undersökningens första år 1988, men låg under 1 procent resterande år. Här liksom för de unga kvinnorna är det svårt att tolka vad dessa data innebär, de skulle kunna betyda att de mer regelbundna brukarna har sjunkit något, men det är alltför osäkert att göra någon tolkning av dessa resultat, då man inte vet när bruket skedde.

Eftersom andelen som prövat narkotika är mycket högre än andelen som fortfarande använder narkotika respektive använt inom en månad/ett år, innebär det att en stor del av bruket av narkotika förefaller vara av experimentell karaktär. Detta är ett mönster som är tydligt i alla de ovan nämnda undersökningarna.

Resultaten av casefindings-undersökningarna (UNO-79, UNO-92 och MAX-98) visar att antalet tunga missbrukare har ökat från cirka 15 000 år 1979, till cirka 19 000 år 1992 och till cirka 26 000 år 1998. Av dessa utgör de kvinnliga tunga missbrukarna strax under 25 procent, en andel som har legat ganska konstant vid alla tre undersökningarna. Kvinnornas andel av de tunga narkotikamissbrukarna har inte förändrats sedan 1979, men antalet kvinnor som är tunga missbrukare har ökat antalsmässigt sedan dess. Detta innebär att antalet kvinnor som är beroende av narkotika har ökat sedan slutet av 1970-talet.

Reaktionerna mot narkotikabrott

Resultaten av lagföringarna för narkotikabrott visar att antalet kvinnor som lagförs för narkotikabrott har ökat med cirka 360 procent sedan mitten av 1970-talet. Denna ökning har varit som störst efter 1993, då antalet kvinnor som lagfördes för narkotikabrott det nästföljande decenniet ökade med cirka 230 procent. Samma tendens ses hos båda könen, för männens del har antalet lagförda för narkotikabrott ökat med nästan 400 procent under hela perioden, det vill säga från år 1975-2003. Även för männen framträder en tydlig ökning efter år 1993, antalet lagföringar för männen ökade med cirka 240 procent fram till år 2003. Ser

man till hela perioden har antalet män som lagförts för narkotikabrott ökat i en något snabbare procentuell takt, men denna utveckling är tämligen likartad.

Även om både kvinnorna och männen lagförs för fler narkotikabrott vid slutet av perioden än vid början av perioden, är det kvantitativt fler män som lagförs för narkotikabrott. Antalet kvinnor som lagfördes för narkotikabrott vid början av perioden var cirka 600-700 per år, vilket kan jämföras med de två sista åren då de låg på cirka 2300-2400 lagföringar för narkotikabrott. Männens antal låg på cirka 3700 personer vid början av den undersökta perioden för att sedan sluta på en cirka 14700 personer.

Lagföringarna för narkotikabrott har ökat kraftigt under de undersökta åren, men den stora förändringen har skett efter 1993. Förklaringen till detta fenomen kan sökas inom narkotikapolitiken, då man under 1993 införde fängelse i straffskalan för eget bruk av narkotika, vilket fick till konsekvens att polisen kunde ta blod- eller urinprov vid misstanke om eget bruk. Ser man till hur stor andel av narkotikabrotten som består av brottet eget bruk, så lagfördes 50 procent av kvinnorna 2003 enbart för bruk, för männen var siffran 39 procent. Bruk är idag det vanligaste narkotikabrottet, vilket skulle kunna förklara den ökning som har skett efter 1993. Fast kvinnor i högre utsträckning än män lagförs för eget bruk har detta inte bidragit till att kvinnornas antal lagföringar har ökat i någon snabbare takt än männens efter år 1993. Vid en jämförelse har männen antalsmässigt ökat i en snabbare än kvinnornas under åren 1993-2003. Vid en procentuell jämförelse av ökningen från respektive köns ursprungsnivå under åren, har utvecklingen varit likartad. Andelsmässigt har kvinnorna legat på en relativt konstant nivå, på cirka 14 procent, med en toppnotering på 16 procent och en bottennotering på 12 procent. Detta innebär att andelsmässigt närmar sig reaktionerna för narkotikabrott för kvinnor inte männens, utan de ligger på samma nivå som vid periodens början. Detta innebär att lagföringarna för narkotikabrott fortfarande ligger på vitt skilda nivåer både antals- och andelsmässigt. Huruvida dessa nivåer stämmer överens helt med de verkliga nivåerna är svårt att säga, men nivåskillnaderna kan troligtvis inte förklaras utifrån de teorier om att kvinnorna skulle slippa lindringare undan när de begår brott, eller att deras brottslighet är dold. Det finns alltså inget i den officiella statistiken som tyder på de teorier som fasat för att kvinnornas andel av brottsligheten ska öka och bli mer lik de manliga nivåerna, har infriats.

Både kvinnornas och männens antal lagföringar har ökat kraftigt under den undersökta perioden. Även om kvinnornas och männens nivåer skiljer sig åt, så liknar deras mönster varandra, då de ofta stiger och sjunker vid ungefär samma period. Resultaten säger inget om vilken straffpåföljd som utdömts, vilket speglar hur allvarligt brottet varit. Genom att ställa resultaten i relation till det strängaste straffet i påföljdsskalan, fängelse, kan utvecklingen av reaktionerna mot brottet belysas. Av dem som lagförts för narkotikabrott har antalet som dömts till fängelse enligt Narkotikastrafflagen som huvudbrott och sedan intagit i anstalt, ökat de senaste decennierna. Kvinnorna ökade från 30 personer år 1975 till 133 personer år 2003, vilket motsvarar en ökning på cirka 440 procent. Männen ökade från 343 personer till 1276 personer, vilket är en ökning på cirka 370 procent. Procentuellt sett har andelen dömda kvinnor ökat mer än männen, däremot är antalet dömda män betydligt fler. Denna utveckling kan jämföras med det totala antalet personer som döms till fängelse och intagits i anstalt. Antalet kvinnor som dömts och intagits i anstalt har ökat kraftigt sedan 1970-talet, från 186 intagna år 1975 till 730 intagna år 2003. Detta motsvarar en ökning på cirka 390 procent. För männen har antalet som dömts och intagits i anstalt ökat enbart något från år 1975 till år 2003, från 9653 till 9991 personer. Detta innebär att kvinnorna har ökat mer än männen i antal och deras procentuella ökning är även den högre. Männens totala antal som intagits i fängelse är dock högre än kvinnornas antal under hela perioden.

Gemensam tolkning av resultaten

Sammanfattningsvis så är det inte konstigt att det är större antal män än antal kvinnor som lagförs för narkotikabrott, då det framkommer att det är färre kvinnor som använder narkotika än män, med undantag för de yngsta flickorna och pojkarna. Eftersom bruk är det vanligaste narkotikabrottet förefaller det naturligt att det är färre kvinnor som lagförs, då de helt enkelt inte brukar eller missbrukar narkotika i samma omfattning som männen.

Bland dem som använt narkotika (brukat) förefaller andelen flickor i årskurs 9, de unga kvinnorna i åldern 16-24 år och andelen kvinnor i åldern 16-75 år ha en likartad utveckling, med undantag för år 2003. Ser man till alla fyra undersökningarna (som jag tittat på) verkar narkotika "bruket" ha minskat andelsmässigt, medan det tunga narkotikamissbruket andelsmässigt varit konstant och antalsmässigt ökat.

Tänkbara förklaringsmodeller

Frågan är om de feministiska teorierna, som till exempelvis betonar könsroller som en viktig orsak till kvinnors och mäns olika brottsnivåer, skulle kunna appliceras på denna studie. För att detta ska vara möjligt måste männens brottslighetsnivå/brukarnivå vara högre än kvinnornas, vilket är fallet (med undantag från skolundersökningarna).⁸⁷ En indikation på att denna teori skulle stämma, vore om den manliga nivån av narkotikabrott/-användning legat på en konstant nivå, men kvinnornas nivå ökat. Ser man en snabbare ökning av antalet kvinnor som begår narkotikabrott eller konsumerar narkotika, än antalet män, kan även detta ses som en indikator.

Utifrån resonemangen i könsrollsteorierna borde antalet kvinnor och andelen av kvinnorna som använt/använder narkotika och som lagförs för narkotikabrott ha ökat under den undersökta perioden, vilket också har skett (med undantag till skolundersökningarna, om man till hela tidsperioden). Det som talar för att könsrollsteorin kan användas för att förklara resultaten, är att antalet kvinnliga tunga missbrukare (beroende) har ökat sedan 1979. Under de senaste tio åren har även andelen kvinnor som brukat och mer regelbundet brukar narkotika ökat. Även reaktionerna mot narkotikabrott, uppvisar en kraftig ökning i antalet kvinnor som lagförts under den undersökta perioden. Dessa ökningar kan tänkas bero på att kvinnor har blivit mer frigjorda, vilket kan ha inneburit att deras narkotikakonsumtion och antal narkotikabrott ökat. Det som talar emot att könsrollsteorin kan användas som förklaring till kvinnornas utveckling är att även om antalet kvinnor och andelen av kvinnorna som använder narkotika respektive lagförts för narkotikabrott har ökat, så är kvinnornas andel av den totala narkotikakonsumtionen respektive det totala antalet narkotikabrott, ungefär likartad under hela perioden. Detta beror på att en liknande utveckling skett bland männen.

Könsrollsteorierna började växa sig starka under 1970-talet, och dess anhängare fasade för att kvinnornas brottsnivåer skulle stiga till männens nivåer, då den mer frigjorda kvinnan skulle vilja ta efter männen, då de var att anse som normen. Enligt de feministiska teorierna borde andelen och antalet flickor/kvinnor som konsumerar narkotika ökat och ha närmat sig männens nivåer under den undersökta tiden, vilket inte har skett. De enda andelarna som ligger på samma nivå är dem som redovisas i skolundersökningarna, vilka har visat likartade nivåer under hela perioden. Vad kvinnornas utveckling beror på är svårt att svara på, då vi

⁸⁷ BRÅ (1999), s. 44

inte vet om kvinnornas narkotikabrottsnivåer respektive bruk-/missbruksnivåer, speglar det faktum att kvinnan har blivit mer "frigjord" eller om utvecklingen hade skett oavsett om könsrollerna förändrats eller inte. Att nivåerna inte närmat sig varandra tyder på att det inte har skett något normerande av kvinnorna till att bli mer lika männen och deras nivåer i detta fall. Att både männens och kvinnornas nivåer har ökat under samma period, kan vara en indikation på att förklaringen i vart fall inte helt kan sökas i kön- och/eller genuskillnader. Däremot kan det tänkas att den omständighet att det finns en nivåskillnad mellan könen, tyder på att variabeln kön inte är oviktig när man försöker förklara ett avvikande beteende. För att förklara dessa resultat torde dock inte enbart variabeln kön tas med, utan det finns med största sannolikhet fler variabler som påverkar denna utveckling.

En tänkbar förklaring till att vi inte ser/vet om så många missbrukande kvinnor, kan vara att de döljer sitt missbruk av olika orsaker, till exempel samhällets attityder mot missbrukare. Detta skulle i så fall resultera att vi "enbart" har vetskap om det allra tyngsta missbruket, då det ofta är mer märkbart. Det har gjorts undersökningar av mörkertalet, vid UNO-92 var mörkertalet större bland kvinnorna än för männen, man fann vid ett slumpurval att kvinnornas mörkertal var 22 procent jämfört med männens 15 procent.⁸⁸ Det finns forskare som anser att påståendet om de dolda kvinnliga missbrukarna är en myt, som kan bero på att kvinnor inte har studerats i lika stor utsträckning.⁸⁹

Att det finns skillnader och likheter mellan kvinnor och män är ganska uppenbart, men vad dessa beror på är mer svårtydbart. Även om mörkertalen skulle kunna tänkas skilja sig åt i någon mån mellan könen, så finner jag det inte troligt att den skulle kunna förklara hela den skillnad som finns i nivåerna mellan kvinnor och män. Fast nivåerna ofta skiljer sig vitt åt mellan könen, följer utvecklingen för respektive kön ofta varandra, vilket innebär att de "vanliga" teorierna skulle kunna tänkas användas som förklaringsmodell till båda könen utveckling. Förklaringsmodeller som skulle kunna tänkas förklara den likartade utvecklingen för både kvinnor och män, är till exempel spänningsteorier, kulturteorier och kontrollteorier. Min personliga åsikt är att även om resultaten till viss del kan förklaras av de "vanliga" teorierna, så finns det så pass stora nivåskillnader mellan könen, att förklaringarna åtminstone delvis sökas på annat håll. Det är möjligt att man genom att kombinera de "vanliga" teorierna med ett feministiskt teoriperspektiv, kan komma närmare sanningen bakom resultaten. Det

⁸⁸ Byqvist & Gomér (1996), s. 45

finns nog sannolikt fler variabler än de som presenterats i denna studie som kan tänkas förklara resultaten, vilket vore intressant att försöka utreda med en fortsatt studie som går in mer på djupet i tänkbara förklaringsmodeller.

⁸⁹ Byqvist (1997), s. 75, Grufman Kalén (2002), s. 180 f.

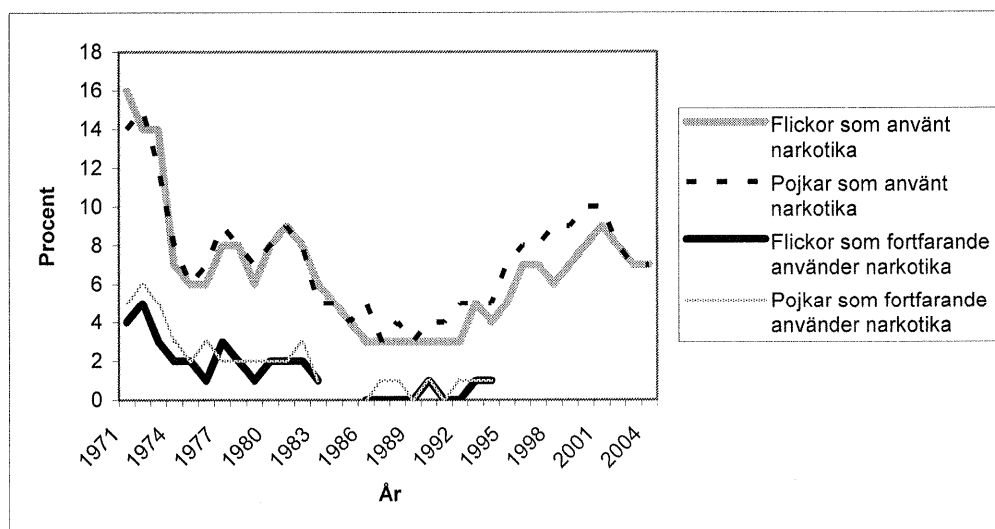
6. KÄLLFÖRTECKNING

- Abbott, Pamela & Wallace, Clarie (1988), *Introduktion till sociologi : Feministiska perspektiv*, Studentlitteratur, Lund
- Andersson, Christina (1991), "Flickors väg in i missbruk av alkohol och andra droger", Avenue de Boetendael 128, B-1180 Bryssel. I *Kön, rus och disciplin : en nordisk antologi*, NAD-publikation nr 20, Nordiska nämnden för alkohol och drogforskning, Helsingfors
- Befring Edvard (1994), *Forskningsmetodik och statistik*, Studentlitteratur, Lund
- Bejerot, Nils (1988), "Narkotikapolitik som forskningsområde". I Hartelius, Jonas, *Rent hus med knarket? : En kritisk granskning av svensk narkotikapolitik*, Askelin & Hägglund, Stockholm
- BRÅ, <http://www.bra.se/>, Brottsförebyggande rådet, Hämtat den 3 april 2005
- BRÅ (1994), *Konsten att tolka narkotikastatistik*, Fritze [distributör], Brottsförebyggande rådet, Stockholm
- BRÅ (1999), *Kvinnors brottslighet*, Brå rapport 1999:15, Brottsförebyggande rådet, Stockholm
- BRÅ (2004a), *Kriminalstatistik 2003*, Rapport 2004:2, Brottsförebyggande rådet, Stockholm
- BRÅ (2004b), *Brottsutvecklingen i Sverige : 2001-2003*, BRÅ-rapport 2004:3, Brottsförebyggande rådet, Stockholm
- BRÅ (2004c), *Narkotikastatistik 2003*, Rapport 2004:5, Brottsförebyggande rådet, Stockholm
- Byqvist, Siv (1997), *Svenska narkotikamissbrukande kvinnor och män : missbruksförlopp och kriminalitet*, Stockholms universitet, Institutionen för socialt arbete – Socialhögskolan, Stockholm
- Byqvist, Siv & Gomér, Gunnel (1996), *Kvinnors narkotikamissbruk : en särredovisning från undersökningen om narkotikamissbrukets omfattning 1992*, Nr 48, Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, Stockholm
- CAN (2004), *Drogutvecklingen i Sverige : Rapport 2004*, Rapport nr 82, Centralförbundet för alkohol och narkotikaupplysning, Stockholm
- Christie, Nils & Bruun, Kettil (1985), *Den gode fienden : Narkotikapolitik i Norden*, översatt av Sten Andersson, Rabén & Sjögren, Stockholm
- Djurfeldt, Göran, Larsson, Rolf & Stjärnhagen, Ola (2003), *Statistisk verktyglåda – samhällsvetenskaplig orsaksanalys med kvantitativa metoder*, Studentlitteratur, Lund

- Ekbom, Thomas, Engström, Gunnar & Göransson, Birgitta (1996), *Brott, straff och kriminalvård*, 2 u, Bokförlaget Natur och Kultur, Stockholm
- EMCDDA, <http://www.emcdda.eu.int/>, European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, Hämtat den 19 maj 2005
- FHI, <http://www.fhi.se/>, Statens folkhälsoinstitut, Hämtat den 3 april 2005
- Fridell, Mats (2002), "Kvinnor med narkotikaberoende". I Leissner, Tom & Hedin, Ulla-Carin (red.), *Könsperspektiv på missbruk : Antologi*, Bjurner och Bruno AB, Bettna
- Goldberg, Ted (2005), *Samhället i Narkotikan*, Academic Publishing of Sweden, Solna
- Granath, Sven, Svensson, Daniel & Lindström, Peter (2003), *Polisens insatser mot narkotikabrottsligheten – omfattning, karaktär och effekter*, Brottsförebyggande rådet, Rapport 2003:12, Stockholm
- Gruftman Kalén, Annika (2002), "Att sitta i samma båt". I Leissner, Tom & Hedin, Ulla-Carin (red.), *Könsperspektiv på missbruk : Antologi*, Bjurner och Bruno, Bettna
- Guttormsson, Ulf (2004), Andersson, Barbro & Hibell, Björn, *Ungdomars drogvanor 1994-2003 : Intervjuer med 16-24-åringar*, Rapport nr 75, Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, Stockholm
- Hilte, Mats (1996), *Avvikande beteende – en sociologisk introduktion*, Studentlitteratur, Lund
- Hirdman, Yvonne (2003), *Genus – om det stabila föränderliga former*, 2:2 u, Liber, Malmö
- Hvitfeldt, Thomas, Rask, Linnea, Andersson, Barbro & Hibell Björn (2004), *Skolelevers drogvanor 2004*, Rapport nr 84, Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, Stockholm
- Johansson, Katarina (1998), "Jungfrusil och förälskelse - om könsskillnader i det narkomana livet". I *Alkohol och narkotika*, 92(1998):5, 26-30
- Jupp, Victor, Davies, Pamela & Francis, Peter (red.) (2003), *Doing Criminological Research*, SAGE, London
- Konopka, Gisela (1976), *Young girls : a portrait of adolescence*, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey
- Lander, Ingrid (2003), *Den flygande maran : En studie om åtta narkotikabrukande kvinnor i Stockholm*, Stockholms universitet, Kriminologiska institutionen, Stockholm
- Läkemedelsverket, <http://www.mpa.se/>, Hämtat den 3 april 2005
- Milton, Pia (1993), "Alkohol- och drogkonsumtion i ett könsperspektiv". I *Alkohol och narkotika*, 87(1993):1/2, 15-17
- Montgomery, Edward (2002), *Drogval, kön och personlighet : En perceptgenetisk undersökning av narkomaner*, Lunds universitet, Samhällsvetenskapliga fakulteten, Lund

- Olsson, Börje, Adamsson Wahren, Caroline & Byqvist, Siv (2001), *Det tunga narkotikamissbrukets omfattning i Sverige 1998*, MAX-projektet, delrapport 3, Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, Stockholm
- Pettersson, Tove (2002), *Tre perspektiv på brottsliga nätverk : supporterbråk, etnicitet och genus*, Stockholms universitet, Kriminologiska institutionen, Stockholm
- Pollack, Otto (1950), *The criminality of women*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia
- Ramström, Jan (2004), *Skador av hasch och marijuana : en genomgång av vetenskapliga studier publicerade till och med hösten 2003*, Statens folkhälsoinstitut, Stockholm
- SFS 1968:64, *Narkotikastrafflagen*
- SFS 1991:1969, *Lag om förbud mot vissa dopningsmedel*
- SFS 1999:42, *Lag om förbud mot vissa hälsofarliga varor*
- SFS 1999:43, *Lag om kontroll av narkotika*
- SOU 1999:90, *Narkotikastatistik : om samhällets behov av information om narkotikautvecklingen*, Delbetänkande av narkotikakommissionen, Stockholm
- Tham, Henrik (1996), "Den svenska narkotikapolitiken - en restriktiv och framgångsrik modell?", Särtryck ur *Nordisk Alkoholtidskrift*, Vol. 13 1996:4, sid. 179-193.
- Tham, Henrik (2003), "Narkotikapolitiken och missbrukets utveckling", I Tham, Henrik (red.), *Forskare om narkotikapolitiken*, s. 5-16, Rapport 2003:1 Stockholms universitet, Kriminologiska institutionen, Stockholm
- Tiby, Eva (1990), "Kvinnor och brott i stadsmiljö". I Wikström H, Per-Olof (red.), *Brott och åtgärder mot brott i stadsmiljö*, s. 97-128, BRÅ-rapport 1990:5, Allmänna Förlaget, Stockholm
- Ungmark, Inger (1992), *Kvinnor, brott, övervakning*, Linköpings universitet, Department of Education and Psychology, Linköping
- Widerberg Karin (1995), *Kunskapens kön : minnen, reflektioner och teori*, Norstedts Förlag AB, Stockholm

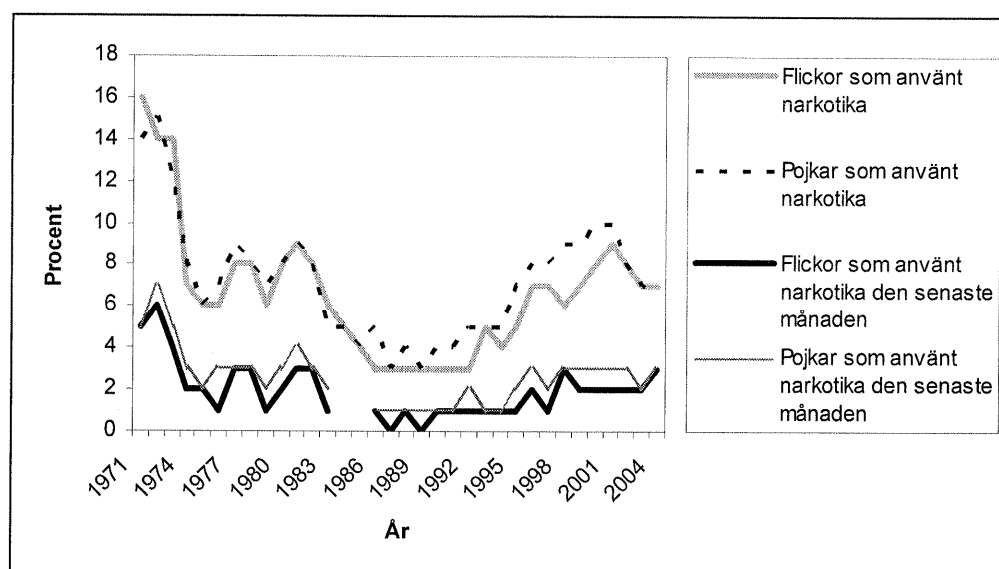
Bilaga 1

Andelen elever som någon gång använt narkotika samt andelen elever som fortfarande använder narkotika. 1971-2004

Källa: CAN Skolelevers drogvanor

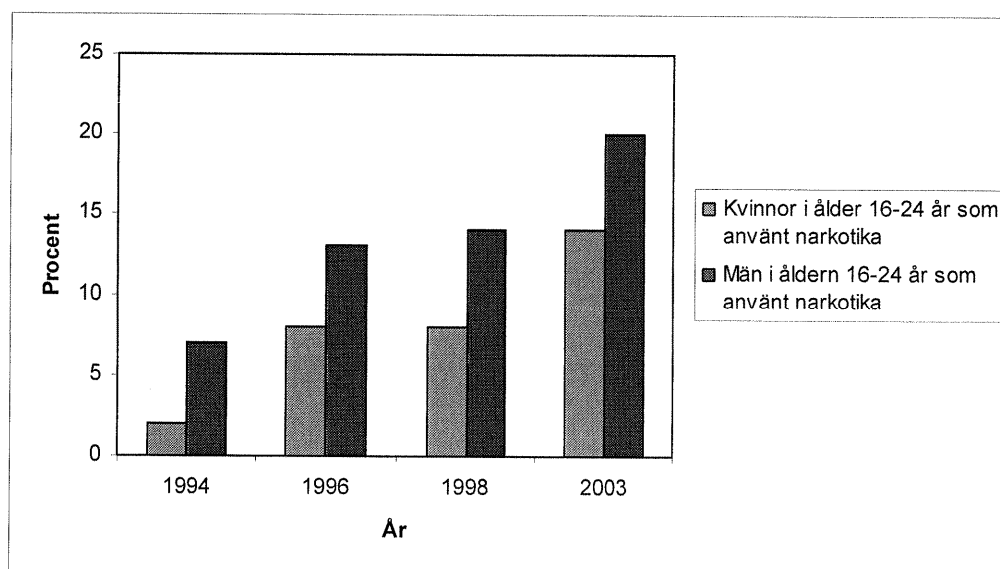
Bilaga 2

Andelen elever i årskurs 9 som använt narkotika samt andelen elever som använt narkotika den senaste månaden. 1971-2004

Källa: CAN Skolelevs drogvanor

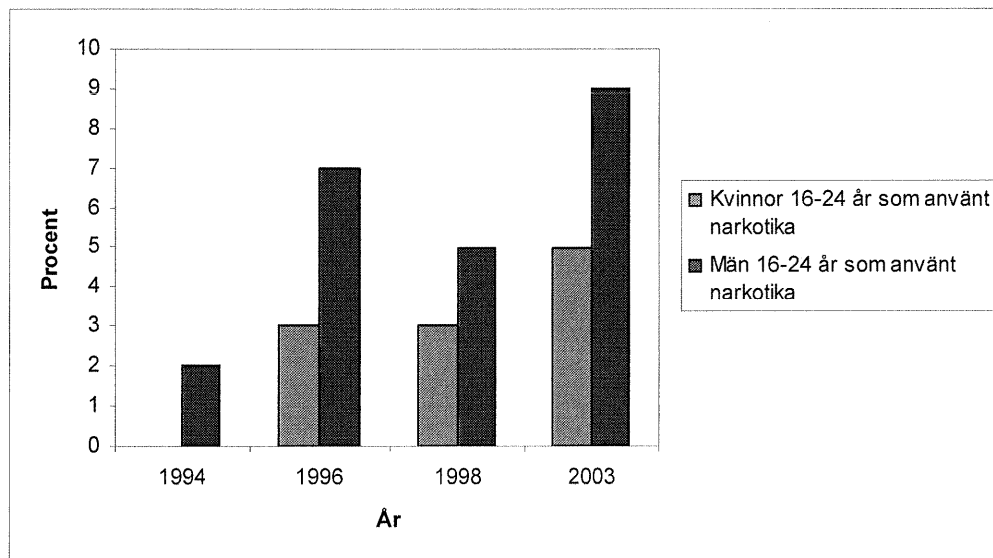
Bilaga 3

Andel ungdomar i åldern 16-24 år som använt narkotika. 1994-2003

Källa: CAN Ungdomars drogvanor 1994-2003

Bilaga 4

Andelen ungdomar i åldern 16-24 år som använt narkotika de senaste 12 månaderna. 1994-2003

Källa: CAN Ungdomars drogvanor 1994-2003